

Makale Gelişi:
03.12.2025
Makale Kabulü:
27.12.2025

Araştırma
Makalesi

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

TÜRKİYE’DE DİNİ MOTİVASYONLU VE ETNİK BAĞLAMLI BİR TERÖR ÖRGÜTÜ OLARAK HİZBULLAH: ORTAYA ÇIKIŞI, YAPILANMASI VE ÇÖZÜLMESİ*

Gümüş Kaplan
Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
gumuskaplann@gmail.com
0009-0000-2127-2767

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de terör görünümlü dini ve etnik söylemlili Hizbullah örgütünün ortaya çıkışından çöküşüne kadar geçirdiği tarihsel, yapısal ve operasyonel süreci bütüncül bir biçimde incelenmektedir. Çalışmada ilk olarak, Hizbullah’ın ortaya çıkışını belirleyen dinamiklerden olan Türkiye’nin modernleşme ve laik politikalarına yönelik tepkiyi, 12 Eylül darbesinin İslamcı gruplar üzerinde yarattığı boşluğu, 1979 İran İslam Devrimi’nin ideolojik etkisi ve bölgedeki PKK’nın varlığının şiddetli rekabete dönüşmesindeki gerekçeleri analiz edilmektedir. Bununla birlikte, örgütlenme ve eylemsellik bağlamında Hizbullah’ın üç aşamalı modeli ve militan devşirme merkezleri ele alınmakta olup, örgütün hedef seçimlerindeki temel nedenleri irdelenmektedir. Ardından, 1992’de başlayan ve çalışmadaki çöküş bölümünün temel odağını oluşturan 2000 yılındaki kapsamlı operasyonlara ve örgüt kadrosunun ağır darbe alarak büyük oranda tasfiye edilmesine yer verilmektedir. Son olarak, şiddet odaklı yapılanmadan sivil ve meşru bir alana doğru geçişindeki değişim ve dönüşüm stratejisi değerlendirilmektedir. Bu inceleme yoluyla, örgütün tarihsel seyri boyunca nasıl yol aldıklarını ve nasıl uyum sağladıklarını gösteren bir çerçeve ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hizbullah, Terörizm, Şiddet.

Atıf Bilgisi: Gümüş Kaplan, “Türkiye’de Dini Motivasyonlu ve Etnik Bağlamli Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah: Ortaya Çıkışı, Yapılanması ve Çözülmesi,” *Uluslararası Siyaset Dergisi* 3, sayı 2 (2025): 183-204.

Çıkar Çatışması Beyanı:
Etik Kurul Onayı:
Finansal Destek Beyanı:
Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Yazar etik kurulu onayı gerekmediğini beyan etmiştir.
Yazarlar finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.
1. yazar %100.

* Bu makale, Doç. Dr. Serkan Kekevi’nin danışmanlığında Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde yazımı devam eden “Hür Dava Partisi (HÜDA PAR) Siyasetinde Dış Politika Söylemi” başlıklı yüksek lisans tezindeki bilgilerden yararlanılarak üretilmiştir.

Article Received:
03.12.2025
Article Accepted:
27.12.2025

Research Article

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

HEZBOLLAH AS A RELIGIOUSLY MOTIVATED AND ETHNICALLY CONTEXTUALIZED TERRORIST ORGANIZATION IN TÜRKİYE: ITS EMERGENCE, STRUCTURE, AND DISSOLUTION**

ABSTRACT

This study comprehensively examines the historical, structural, and operational processes of the Hezbollah organization in Türkiye, characterized by terror with religious and ethnic discourse, from its emergence to its collapse. The study first analyzes the dynamics that determined Hezbollah's emergence: the reaction to Türkiye's modernist and secular policies, the vacuum created by the September 12 coup on Islamist groups, the ideological impact of the 1979 Iranian Islamic Revolution, and the rationale behind the violent rivalry with the PKK's presence in the region. Additionally, in the context of organization and activism, Hezbollah's three-stage model and militant recruitment centers are examined, while investigating the fundamental reasons behind the organization's target selection. Subsequently, the study addresses the comprehensive operations that began in 1992 and culminated in 2000, which constitute the main focus of the collapse section, resulting in severe blows to the organization's cadre and its substantial elimination. Finally, the transformation strategy in the transition from a violence-oriented structure toward a civil and legitimate sphere is evaluated. Through this examination, the study aims to present a framework demonstrating how the organization progressed and adapted throughout its historical trajectory.

Key Words: Türkiye, Hezbollah, Terrorism, Violence.

To Cite: "Türkiye'de Dini Motivasyonlu ve Etnik Bağlı Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah: Ortaya Çıkışı, Yapılanması ve Çözülmesi," *Uluslararası Siyaset Dergisi/ US Journal* 3, no. 2 (2025): 183-204.

Conflict of Interest Statement:

Author declared no conflict of interest.

Ethics Committee Approval:

Author declared article does not require ethics committee approval.

Financial Support Statement:

Authors declared that there was no financial support.

Author(s) contribution Statement:

1st author 100%.

** "This article based on research from the ongoing master's thesis 'Foreign Policy Discourse in the Politics of the Free Cause Party (HÜDA PAR),' being written at Düzce University Institute of Graduate Studies under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Serkan Kekevi."

Giriş

Türkiye’de Hizbullah’ın ortaya çıkışıyla ilgili yapılan çalışmalar, örgütün doğuşunda belirleyici yerel ve uluslararası dinamiklerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Öncelikle yerel dinamiklere baktığımızda, Türkiye’de Kemalist devrimle birlikte kurulan Cumhuriyetin ilk dönemleri, modernleşmeci ve laik politikaların toplumsal ve kültürel yaşama yerleştirildiği dönem olmuştur.¹ Modern bir toplum ve devlet yapısına ulaşma amacı taşıyan tek parti yönetimi, 1925’te çıkardığı Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu ile geleneksel dini yapıları yasaklamıştır. İslamcı gruplar 1923’ten 1950’ye kadar yeraltı örgütlenmesine gitmiş ve adeta görünmez olmuştur.² Ancak, çok partili sistemin yarattığı uygun politik ortamdan yararlanan gruplar yükselişe geçerek kendilerine nispi bir özgürlük alanı bulmayı başarmıştır.³ Nitekim, Hizbullah’ın Menzil grubu lideri Fidan Güngör “Teoriden Pratiğe İslami Hareket” kitabında Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesiyle “*Müşluman, milliyetçi, solcu ve Kürt ulusalcılarının palazlandığı*”, daha önce baskı altında tutulan duygu ve özlemlerini yeni yönetimle kendilerini ifade edecek kısmi alan bulduklarını belirtmiştir.⁴ Güngör’ün de vurguladığı üzere, 1950’lerden sonra, kendilerini rejim tarafından ötekileştirilmiş, baskı altına alınmış ve mağdur edildiğini iddia eden sistem karşıtı grupların ortaya çıktığı görülmüştür.⁵ Bu süreçte, radikal İslamcı gruplar için belirleyici dönüm noktalarından biri 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi olmuştur.⁶ Darbe sonrasında ülke içinde yaşanan iç gelişmelerde rejimin milliyetçi ve sol hareketler üzerindeki baskısı, İslamcı gruplara geniş bir alan açmıştır.⁷ Bu dönemde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki İslamcı grupların “*nasil bir İslami mücadele*” yürütecekleri konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar sonucunda

¹ Bunlar arasında; 1924’te Halifelğin kaldırılması, 1926’da Şeriatın reddedilmesi, 1928’de İslam’ı devletin resmi dini kabul eden anayasa maddesinin yürürlükten kaldırılması ve Arap alfabesinin Latin alfabesiyle değiştirilmesi gibi dinin toplumsal, kültürel ve siyaset alanındaki kontrolünü sınırlamaya yönelik reformlar yer almaktadır.

Bkz: Alon Liel, *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics* (Lynne Rienner Publishers, 2001), 8.

² Richard Tapper, Türkiye’de Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hükümetin “Laiklik” ilkesini devletin temel ilkelerinden biri haline getirildiğini ve İslam’ın yeniden tanımlanarak dini ifadelerin sıkı denetimi ve kontrolü altına girdiğini ifade eder.

Bkz: Richard Tapper, *Islam in Modern Turkey: Religion, Politics, and Literature in a Secular State* (I.B. Tauris, 1991), 2.

Nilüfer Narlı ’ya göre ise İslamcı gruplar 1920-1930’larda laik devlete karşı ayaklanmalar gerçekleştirse de geniş destek bulamamış, 1923 ile 1946 arasındaki tek parti yönetimindeki dönemde yer altında kalmışlardır.

Bkz: Nilüfer Narlı, “The Rise of the Islamist Movement in Turkey”, *MERIA*, Eylül 1999, Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria99_nan01.html.

Ancak, 1946’da çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte dine yönelik siyasi tutumun ve söylemin değiştiği gözlemlenmiştir. Özellikle, dini taleplere ve dini özgürlüklere önem veren Demokrat Parti’nin 1950’lerde iktidara gelmesiyle İslam Türkiye’nin kültürel yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Ardından, İslamcı gruplar DP’nin devamı olan Adalet Partisi’nin iktidara gelmesiyle geniş ve daha az riskli çalışma ortamı bularak yayın faaliyetlerine girmişlerdir.

Bkz: Nezir Akyeşilmen ve Arif Behiç Özcan, “Islamic Movements and Their Role In Politics In Turkey”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 31 (Şubat 2014): 31; Tapper, *Islam in Modern Turkey*, 8.

³ Ömer Çaha, “Ana temalarıyla 1980 sonrası İslami uyanış”, *Modern Türkiye’de siyasi düşünce* 6 (2005): 476.

⁴ Fidan Güngör, *Teoriden Pratiğe İslami Hareket* (İstanbul: Fırat Yayınları, 1997), 103.

⁵ Suleyman Ozeren, Mehmet F. Bastug, Suat Cubukcu, “The New Landscape of Extremism and Its Intersection with Political Islamists in Turkey”, içinde *Routledge Handbook of Non-Violent Extremism* (Routledge, 2023), 124.

⁶ Ayrıca, 1980 darbesi sonrasında İslamcı gruplara karşı önceki yıllara kıyasla sert bir ortam olmaması ve Anavatan partisinin iktidara gelmesiyle Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. maddelerinde yapılan değişikliklerle bu gruplar sistemin bir tehdidi olmadan hareket edebildiler. Bkz: Akyeşilmen ve Özcan, “Islamic Movements and Their Role In Politics In Turkey”, 32.

⁷ Ely Karmon, “Radical Islamist Movements in Turkey”, içinde *Revolutionaries and Reformers: Contemporary Islamist Movements in the Middle East*, ed. Barry Rubin (SUNY Press, 2012), 43.

bazı cemaat kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanırken, bazıları da örgütlenmelerini sürecin olumsuz etkilerinden koruyarak en az zayıflatma çıkarmayı başarmıştır.⁸ Hizbullah'ın da 12 Eylül darbesinden daha az etkilenmesinin temelinde, o dönem henüz yeni kurulmuş ve gizliliğini korumuş olması yatmaktadır. Hizbullah bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

*“Cemaatin faaliyetlere başlamasının üzerinden henüz iki yıl geçmemiştir ki, 12 Eylül askeri darbesi gerçekleşti. Askeri cunta, Türkiye’deki legal ve illegal bütün siyasi hareketlere ve örgütlere ağır darbeler vurdu. Aldıkları darbeler neticesinde birçok hareket dağılma sürecine girdi. Özellikle İslami kesim, illegal düzeyde örgütlü ve güçlü bir harekete sahip olmadığından, İslami faaliyetleri devam ettirmede ciddi sorunlar yaşadı. Cemaat, faaliyetlerini tamamen gizli yürüttüğünden ve bu iki yıllık mücadele süresi boyunca faaliyetleri deşifre olmadığından, bu dönemi en az zararlarla atlattı.”*⁹

Örgütün ortaya çıkışıyla ilgili ilişkilendirilen bir diğer yerel dinamik ise 1980’lerden sonra bölgedeki giderek güçlenen PKK’nın (Partiya Karkerên Kurdistanê) varlığı olarak görülmektedir. Faik Bulut ve Mehmet Faraç’ın “Kod Adı Hizbullah” isimli ortak çalışmalarında öne sürdüğü düşünce, devletin Hizbullah’tan en başından beri haberdar olduğu ve örgütü kendi kontrolü altında PKK’ya karşı bir savunma aparatı olarak kullandığı yönündedir.¹⁰ Bulut ve Faraç’ın ortaya koyduğu çıkarım, devletin PKK’nın bölgesel etkinliğini azaltmaya yönelik başlattığı köy koruyuculuğu sisteminin yetersiz gelmesi üzerine, kısa vadeli bir çözüm olarak Hizbullah’ın kullanılmasına yol açmıştır.¹¹ Bununla birlikte, dönemin Terörle Mücadele ve Harekât Daire Başkanı Cevdet Saral, Hizbullah’ın doğuşunu PKK’ya karşı bir tepki amacıyla geliştiğini ifade etmektedir:

*“Hizbullah örgütü bilindiği gibi Ortadoğu orijinli bir örgüttür. Türkiye’deki Hizbullah yapılanması Lübnan paralelinde değil, PKK’ya karşı tepkiden kaynaklanan bir yapılanmadır. PKK’nın Marksist stratejisi bölge insanlarını kuşku ve endişeye sürüklemektedir. Bu nedenle de Hizbullah adı altında kendisini lanse eden bir yapılanma PKK taraftarı kişilere karşı tepkisel eylemlere girişmiştir. Aynı şekilde PKK da Hizbullah olarak bildiği kişilere yönelik eylemler yapmaktadır. Bölgede bu tür iki eylem tarzı belirgindir ve örgütlü bir biçimde devletle ilişkilendirip, girmesi mümkün değildir.”*¹²

Hizbullah’ın ortaya çıkışında yerel dinamiklerin yanı sıra, uluslararası gelişmelerin de etkileyici unsur olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda, Ruşen Çakır *Ayet ve Slogan* isimli kitabında Türkiye’deki radikal İslamcı hareketlerin ortaya çıkışını 1979 yılında Ayetullah Humeyni liderliğindeki İran İslam Devrimi’yle ilişkilendirmektedir.¹³ Çakır, “İslami bir devletin hangi yolla kurulabileceği” sıkıntısı yaşayan radikal İslamcılar için devrimin önemli bir rol model

⁸ Mahsum Aytepe, “Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy 1 (Haziran 2016): 192.

⁹ İ. Bağcı, *Kendi dilinden Hizbullah ve mücadele tarihinden önemli kesitler* (2014), 39, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://huseyni-sevdam.tr.gg/Kendi-Dilinden-Hizbullah.htm>

¹⁰ Dönemin Diyarbakır Valisi Nafiz Kayalı’nın Radikal gazetesine yaptığı açıklamalar, örgütün ortaya çıkışıyla ilişkilendirilen PKK’nın varlığı dinamiğini destekler niteliktedir. Vali Kayalı, devletin Hizbullah’a karşı “Neden daha önce etkili önlem alınmamış?” sorusuna Hizbullah’ın doğuşunun “ilk başlarda PKK’yı dengeleyici unsur olarak” görülmesi nedeniyle hoşgörülle karşılandığını ifade etmiştir.

Bkz: Tuğba Hacıbayramoğlu, “PKK bitti sıra Hizbullah’ta”, *Radikal-online*, 06 Nisan 1999, Erişim tarihi: 16 Ekim 2025,

<http://web.archive.org/web/20030908220844/http://www.radikal.com.tr/1999/04/06/turkiye/pkk.html>.

¹¹ Bulut Faik ve Faraç Mehmet, *Kod Adı Hizbullah Türkiye Hizbullah’ının Anatomisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1999), 70.

¹² Tolga Şardan, “Hizbullah alarmı”, *Milliyet*, 08 Nisan 1992, Erişim tarihi: 16 Ekim 2025,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarikh=1992.04.08>.

¹³ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan-Türkiye’de İslami Oluşumlar* (İstanbul: Metis Yayınları, 1990), 155.

olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴ Çakır'ın "Derin Hizbullah" kitabında ise, devrimin radikal İslamcı grupların yanı sıra Hizbullah'ı da etkilediği ve benzer bir dönüşümü Türkiye'de gerçekleştirme isteğine ilham kaynağı olduğu, akabinde bir "devrim ihracı"¹⁵ fikrini gündeme getirdiği ileri sürülmektedir.¹⁶ Bu söylemin temelinde, radikal İslamcı grupların modern toplum ve rejimleri, küfrün hâkim olduğu bir düzen şeklinde itham ederek İslam'ın karşısında olduğu iddia edilmektedir.¹⁷ Bernard Lewis ise "Ortadoğu" kitabında, İran İslam Devrimi'nin başka ülkelerdeki hedefini "Müslüman ülkelere ve halklara yabancı hakimiyetinde zorla kabul ettirilen tüm yabancı ve kâfir birikimleri yok etmek ve gerçek ilahi kudretin İslami düzenini getirmektir" olarak açıklamaktadır.¹⁸ Bununla birlikte, devrimin Hizbullah gibi radikal İslamcı gruplar için, "İslam'ın yaşam biçimi olarak geride kaldığı, bir devlet ve yönetim biçimi olarak günümüz şartlarında tatbik edilemeyecek kadar geri ve yetersiz olduğu" yönündeki eleştirileri pratikte çürüten ve somut bir örnek teşkil ettiği de ileri sürülmektedir.¹⁹ Bu anlamda radikal gruplar, bu hedefi sistematik hale getirerek ülkeleri Dârü'l-harb ve Darü'l-İslam kavramlarıyla sınıflandırır. Onlara göre, İslami hükümlerin geçerli olduğu topraklar Darü'l-İslam, İslam'ın hâkim olmadığı yerler ise Darü'l-harp olarak kabul edilir.²⁰ Darü'l-harp sayılan ülkelerdeki Müslümanların bu sorundan kurtulabilmesi için benzer bir devrimin gerekli olduğu savunulmuştur. Emin Demirel de "Hizbullah" kitabında, birçok radikal İslamcı grupların nihai hedefinin, "Asr-ı Saadet" denilen ilk İslam toplum modelini geri getirmek ve yeniden canlandırmak olduğunu belirtmiştir. Demirel, Türkiye'deki Hizbullah ve benzeri radikal İslamcı grupların Sünnî olmalarına rağmen, İran Devrim'inin "devrimci" siyasi etkisi ve rejime başkaldırı özelliğinden etkilenerek Şii devrimine sıcak bakmış ve silahlı mücadeleye yönelmiştir.²¹ Nitekim Hizbullah da İran İslam Devrimi'ni örnek alarak, toplumsal alanda İslami hâkimiyetin sağlandığı, Kur'an'ın ve sünnetin temel alındığı, laik Kemalist rejimin ortadan kaldırılarak bir İslam devletinin kurulmasını hedeflemiştir.²² Örgüt, İslam'ın hâkim kılınmadığı ve Kur'an'ı meşruiyetinin kaynağı olarak kabul edilmediği tüm rejim ve devlet yönetimleri gayri İslami olduğunu savunmuştur.²³ Dolayısıyla, "tağut" ile "zulüm" rejimi

¹⁴ Çakır'a göre Türkiye'deki radikal İslamcı gruplar için bu rol model, İslamcı gençlerin "Allahuekber Humeyni Rehber" sloganıyla net bir ifade kazanmıştır.

Bkz: Çakır, 155.

¹⁵ Humeyni'nin Devrim İhracı politikası, İran'da 11 Şubat 1979'da Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin tahttan indirilmesi sonrasında Humeyni tarafından resmi olarak açıklanan bir dış politikadır. Bu doğrultuda, devrim ihracı için belirlenen ilk ülkeler "Türkiye, Lübnan ve Körfez ülkeleri" olmuştur.

Bkz: "Humeyni'nin gözü gurbetçide", Milliyet, 06 Eylül 1985, 2, Erişim tarihi: 16 Ekim 2025, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1985.06.09>.

¹⁶ Ruşen Çakır, *Derin Hizbullah: İslamcı şiddetin geleceği* (Metis, 2001), 44.

¹⁷ Dr Abdullah Manaz, *Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları* (Abdullah Manaz, 2014) akt. İbrahim Halil Şimşek ve Zekiye Demir, "Türkiye'de 1980'li ve 1990'li Yıllarda Radikal Eğilimli İslamcı Erkeklerin Deradikalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler", *Eskiye*, sy 54 (Eylül 2024): 1059.

¹⁸ Bernard Lewis, *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selin Y. Kölay (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2006), 440.

¹⁹ "Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -6", Huseyni Sevdâ, 20 Şubat 2013, Erişim tarihi: 17 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482.

²⁰ TDV İslâm Ansiklopedisi "Dârülharp", Erişim tarihi: 17 Ekim 2025, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulharp>; TDV İslâm Ansiklopedisi, "Dârü'lislâm", <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulislam>.

²¹ Emin Demirel, *Hizbullah* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001), 25.

²² Hizbullah Manifestosu, "Hizbullah Manifestosu", 17 Ocak 2012, 10, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=434.

²³ Hizbullah Manifestosu, 10.

olarak gördükleri mevcut düzende oy vermenin bile sistemin meşruiyetini kabul etmek anlamına geldiği için rejimle ilişkili her türlü eylemi reddetmişlerdir.²⁴

Bu doğrultuda, Türkiye Hizbullahı, İran İslam Devriminin gerçekleştiği, sağ-sol çatışmalarının en yoğun yaşandığı, PKK'nın ortaya çıktığı bir dönemde, 1979 yılında Batman'da Hüseyin Velioğlu tarafından kurulmuştur.²⁵ Örgüt, şehir merkezlerinde hem dini eserlerin satıldığı hem de üye toplama ve tartışma mekânları olarak kitapçılar kurmuşlardır.²⁶ Üyelerinin kendi aralarında Cemaat olarak ifade ettiği örgüt yapılanması, 1990'lı yıllarda PKK ile çatışması sonucu Hizbullah (Allah'ın partisi) adını aldığı bilinmektedir.²⁷ Örgütün kendi kaynaklarında ise, başlangıçta örgüte özel bir isim konulmasından ziyade cemaatleşme bilincinin özünü ve birleştirici gücünü ortaya çıkarmak amacıyla tercih edilmediği belirtilmiştir. Ancak, örgütün faaliyetlerinin genişlemesiyle birlikte halkın kendileri için "Hizbullah" adını verdiğini, örgüt lideri Hüseyin Velioğlu'nun ise "*Bize ne kadar güzel bir isim vermişler. İnşallah bu isme layık olmaya çalışacağız*" ifadesini kullanmıştır.²⁸ Üstelik, örgüt üyeleri arasında "Mollalar Birliği", "Alimler Birliği" gibi isimler de konuşulmuştur.²⁹

Hizbullah, Hizb ve Allah kelimesinin birleşiminden oluşan "*Allah'ın yolu, taraftarları, Allah'ın safında yer alanlar, Allah'ın partisi*" gibi anlamlara gelmektedir.³⁰ Örgüt, benzer isme sahip olduğu Lübnan merkezli Şii örgütlerle karıştırılmıştır. Ancak Türkiye Hizbullah'ının Sünni olması, gizlilik içinde faaliyet yürütmesi ve faaliyetlerinin yerel düzeyle sınırlı kalması gibi nedenlerle ayrılmakta ve resmi bir bağı bulunmamaktadır.³¹ Her iki örgüt arasındaki bu farklılığı daha somut hale getirmek ve birbirinden ayırt etmek amacıyla "Türkiye Hizbullahı" terimi kullanılmıştır.³²

Bu çerçevede, çalışmanın temel amacı Hizbullah terör örgütünün ortaya çıkışından çöküş sürecine kadar ki tarihsel seyrini ve etkili olan yerel ve uluslararası dinamikleri bütüncül bir şekilde analiz etmektedir. Bu bağlamda çalışma, ilk olarak örgütün ideolojik ve doktriner yapısının şekillenmesinde beslendiği yerel ve küresel İslami düşünceleri ve hareketleri, bu

²⁴ Ahmet Aktaş, "Türkiye Hizbullahı'nın Siyasal Dönüşümü", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 28 (Haziran 2022): 44, 28.

²⁵ Akademik çalışmalarda, Hizbullah'ın kuruluşuna yönelik öne çıkan iki temel iddia vardır. Bunlardan ilki, 1980 yılında Diyarbakır'da Abdulvahap Ekinci'ye ait Vahdet Kitabevi'ndeki toplantı sonrası tek bir merkezden kurulduğu iddiasıdır.

Bkz: Hikmet Çiçek, *Hangi Hizbullah* (Kaynak Yayınları, 2000), 131; Demirel, *Hizbullah*, 36; Mehmet Faraç, *Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu* (Günizi Yayıncılık, 2001), 15; Suleyman Ozeren ve Cécile Van De Voorde, "Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism", *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 30, sy 1 (Mart 2006): 81.

İkincisi ise, Cemal Tutar'ın ifadesinden yola çıkarak, örgütün tek bir kitabevi üzerinden kurulmadığını, bu sürecin farklı yıllarda kurulan kitabevleri (1980 öncesi Menzil Kitabevi, 1982'de İlim Kitabevi, 1986'da Vahdet Kitabevi) üzerinden örgütün kademeli olarak şekillendiği iddiasıdır.

Bkz: Mehmet Varol, Av M. Hüseyin Yılmaz, ve Cemal Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar* (Dua Yayıncılık, 2011), 178.

²⁶ Gültekin Avcı, *Entrikalar ağında Kürt buhranı: Öcalan, PKK, Hizbullah, devlet, ABD* (Metropol Yayınları, 2008), 148; Bulent Aras ve Gokhan Bacik, "The Mystery of Turkish Hizbullah", *Middle East Policy* 9 (Aralık 2002): 150; Ozeren ve Van De Voorde, "Turkish Hizbullah", 81.

²⁷ Bağasi, *Kendi dilinden Hizbullah ve mücadele tarihinden önemli kesitler*, 26; Hulusi Şentürk, *İslâmcılık: Türkiye'de İslâmî Oluşumlar Ansiklopedisi*, 4. bs (İstanbul: Çıra Yayınları, 2019), 358.

²⁸ Huseyni Sevda, "Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -6".

²⁹ "Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -7", Huseyni Sevda, 27 Şubat 2013, Erişim tarihi: 17 Ekim 2025 http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486.

³⁰ Abdülğani Bozkurt, "Lübnan'ın sosyal yapısı, siyasi tarihi ve Hizbullah" (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2010), 122; Avcı, *Entrikalar ağında Kürt buhranı*, 146.

³¹ Thomson Gale, *Extremist Groups: Information for Students*, Vol. 2, L-Z (2006), 838.

³² Harvey W. Kushner, "Turkish Hezbollah", içinde *Encyclopedia of Terrorism* (New York: SAGE Publications, 2003), 368.

kaynakların örgütün süzgecinden geçtikten sonra nasıl kendine özgü bir düşünsel çerçeveye dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ardından, örgütün “tebliğ, davet, cihad” olarak benimsenen üç aşamalı modeli, eylemselliğe geçişinde ve hedef seçimlerindeki içsel gerekçeler irdelenmiştir. Devamında ise, örgütü çöküş sürecine götüren başlıca eylemleri ele alınmış, başta PKK olmak üzere, kendi içinden ayrılan Menzil grubu ve örgüte göre muhalif kesimlerle yaşadığı çatışmalara yer verilmiştir. Son olarak, devlet ve Hizbullah’ın nispi çıkar örtüşmesinin sona erdiği, örgüt kadrosuna yönelik tasfiye etme ve çökertme operasyonların başladığı dönem ile 2000 yılı sonrasında yaşadığı köklü değişim ve dönüşüm sürecindeki adımları değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu inceleme, terör görünümlü etnik ve dini Hizbullah’ın bu süreç boyunca nasıl yol izlediğini ve bulunduğu sürece nasıl uyum sağlayarak hayatta kaldığı sorusuna cevap aramaktadır. Ayrıca, okuyucuya sadece Hizbullah’ın tarihsel seyrini değil, aynı zamanda Türkiye’nin mevcut siyaset sahnesinde yer alan İslamcı bir Kürt partisi olan Hür Dava Partisi’nin (HÜDA PAR) tarihsel ve ideolojik kökenlerine de ışık tutmayı hedeflemektedir.

1. Örgütün Düşünsel Temelleri

Hizbullah, özgün bir yapılanmaya sahip olduğunu iddia etse de, ihtiyaç duyduğu konularda çeşitli İslam âlimlerinin düşüncelerinden istifade ettiğini belirtmiştir.³³ Örgütün ideolojik ve doktriner yapısını şekillenmesinde, “*İran ve Mısır gibi ülkelerin din alimlerine kaleme alınan ve İslamiyet’in hoşgörü ve müsamaha yönünü göz ardı edecek tarzda hazırlanarak, İslam dinini adeta kan, savaş ve ihtilalle bütünleştiren eserlerin Türkçe ‘ye tercüme’*” edilmesi önemli rol oynamıştır.³⁴ Örgüte göre, 1978 yılının sonuna gelindiğinde Türkiye’deki İslami camiada, düşünsel ve takip edilmesi gereken metotların olgunlaşma seviyesine ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Bu olgunlaşmada, başta İhvan-ı Müslimin olmak üzere İslam dünyasındaki hareketlerin başarı ve yükselişleri ve çağdaş İslam âlimlerinin kitaplarının Türkçeye tercüme edilmesiyle Türkiye’deki İslami kesime ulaştırılması, Hizbullah gibi yapılanmaların gelişimi için büyük katkı sağlamıştır.³⁵

Bu bağlamda Hizbullah, çeşitli uluslararası ve yerel İslami düşünür ve hareketlerin ortaya koyduğu mücadele yöntemlerinden ve yazılarından etkilenmiştir. Örgütün uluslararası düzeyde etkilendiği kaynaklar şunlardır: İran’dan bir hareket olarak İran İslam devrimi, fikrî olarak Ali Şeriatî ve Ruhullah Humeyni; Mısır’dan, bir hareket olarak Müslüman Kardeşler, fikrî olarak ise Seyid Kutub ve Hasan el-Benna; Pakistan’dan ise Ebu’l Ala el Mevdudi ve Muhammed İkbal olmuştur. Hizbullah’a göre bu isimler, “*kendi ülkelerinde İslam’ı hâkim kılmayı ve evrensel İslam adaletini yaymayı hedefleyen bütün mücadele sahibi Müslüman önder ve âlimler*” olarak tanımlanmakta ve örgüt için temel bir esin kaynağı oluşturmaktadır.³⁶ Bununla birlikte, örgüt içinde mutlaka okunması gereken kitaplar arasında Mevdudi’nin İslama İlk Adım ve İslamın Çağrısı; Seyyid Kutub’un Din Budur ve Kur’an’da Kıyamet Sahneleri; Abdulkadir Udeh’in İslam adlı eseri yer almıştır.³⁷ Yine, Said Havva’nın Cihad Yolunda Bir Adım Daha İleri, Allah Erinin Ahlak ve Kültürü ve özellikle İslami Eğitim Modeli ve 50. Yılında Müslüman Kardeşler Hareketi kitapları, örgütün düşünsel temellerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.³⁸ Atalar’a göre, bu kitaplar aracılığıyla örgüt mensuplarının İslami

³³ Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 159.

³⁴ Avcı, *Entrikalar ağında Kürt buhranı*, 145.

³⁵ M. Zeki Güney, “Hizbullahi Hareketin Vasıfları- 1”, Huseyni Sevdâ, 07 Ağustos 2008, Erişim tarihi: 18 Ekim 2025 http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=65.

³⁶ Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 163.

³⁷ Çiçek, *Hangi Hizbullah*, 147-48.

³⁸ M. Kürşad Atalar, “Hizballah of Turkey: A Pseudo-Threat to the Secular Order?”, *Turkish Studies* 7, sy 2 (Haziran 2006): 312.

bir örgütte amaç ve görevleri, örgütün zihniyetini, yapısını ve yöntemlerini anlatırken potansiyel üyelerin de örgüte bağlılık esasları hakkında bilgilenmesi sağlanmıştır.³⁹

Hizbullah, yerel düzeyde ise hareket olarak Milli Görüş ve Akıncılar⁴⁰, fikirselsel olarak da Said Nursi ve Şeyh Said'den etkilenmiştir.⁴¹ Özellikle Şeyh Said ve Said Nursi, örgüt açısından model alınan ve çalışmalarından büyük ölçüde istifade edilen iki önemli isim olmuştur. Örgüt açısından Şeyh Said, şeriat için verilen “mücadele ve direniş örneği” ve “haksızlık ve zulme başkaldırının sembolü” olarak nitelendirirken Said Nursi ise “bir İslam dâhisi” olarak ifade edilmiş, onun İslam dini adına gösterdiği mücadele ve Müslüman birliği vurgusu ve fikri anlamda beslendikleri ve “*paha biçilmez bir eser*” olarak tanımladıkları Risale-i Nur Külliyyatı çalışması örnek alınmıştır.⁴²

Hizbullah düşünsel temellerinin oluşumunda, örgüt lideri Hüseyin Velioğlu'nun şahsi tecrübesi, önemli ölçüde etkili olmuştur. Velioğlu üniversite yıllarında, bir İslam devleti kurmanın yolu olarak legal parti mücadelesi gerektiğini düşündüğünden, 1977-1980 yılları arasında hem Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) hem de Milli Selamet Partisi'nin (MSP) gençlik kolu olan Akıncılar içinde görev almış ve siyasi faaliyetlerde bulunmuştur.⁴³ Ancak Velioğlu, 1972'de başladığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki eğitimi sonrası memleketi Batman'a döndüğünde, içinde bulunduğu hareketlerin legal mücadelesinin pratikte faydalı olmadığını düşünmüştür.⁴⁴ Bu sebeple, Türkiye'deki mevcut İslami örgütlenmeleri ve faaliyetlerini yetersiz bulmuş ve dönemin şartlarına cevap veremediklerini ileri sürmüştür. Ona göre, Müslümanların dağınık İslami bir mücadele yerine örgütlü bir yapıya ihtiyacı olduğunu dolayısıyla mevcut şartlarda legal bir yapılanma ile devam edilemeyeceğini savunarak Batman'da devam ettirdiği MTTB şubesi kendisi ve çevresi tarafından kapatılmıştır.⁴⁵ Velioğlu'nun bu eleştirel tutumu kendisinin legal mücadeleden ayrılarak gizli bir örgütlenme arayışının ve Hizbullah örgütünün doğuşunun doğal ve somut bir yansıması olmuştur.

Sonuç olarak Hizbullah, kendi döneminde ve önceki dönemlerde ortaya çıkan ve İslam adına mücadele verdiğine inandığı tüm hareketleri incelemiştir. Örgüt, bu hareketlerin “İslam'ın temel esaslarına ve nasslarına” aykırı düşmeyen örgütlenme ve mücadele yöntemlerinden faydalanarak kendilerine özgü düşünsel temel oluşturmuştur.⁴⁶ Hizbullah, kendisine kılavuz edindiği isimlerden oluşturduğu ideolojik çerçevesini daha fazla kişiye yaymak ve yeni üyeler toplayabilmek amacıyla ideolojik söylemlerini köy, kasaba ve şehirdeki eğitimsiz kesimlerin anlayabileceği şekilde tanımlamıştır. Örgüte göre Allah, dünyayı iyi ve kötü olmak üzere iki

³⁹ M. Kürşad Atalar, “Hizballah of Turkey...,” 312.

⁴⁰ Akıncılar Derneği, İslami çevrede var olan Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) sadece bir öğrenci hareketi olarak faaliyet göstermesi ve öğrenci olmayan diğer kesimlere hitap edememesi nedeniyle kurulmuştur. Ağırlıklı olarak MTTB yapısında yer alan kişilerce kurulan Akıncılar, daha çok MTTB'li gençlerin tercih ettiği bir yapı olmuştur. Üstelik, Milli Selamet Partisi (MSP) tarafından sahiplenilerek onun bir gençlik kolu gibi kontrolü altında teşkilatlanmıştır. Bkz: Şentürk, *İslâmcılık: Türkiye'de İslâmî Oluşumlar Ansiklopedisi*, 210-14.

⁴¹ Adnan Çelik, ““Keep Your Mouth Shut in the Day and Your Door Shut at Night.””, *Kurdish Studies* 9, sy 1 (Mayıs 2021): 43, 1; Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 159-63.

⁴² Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 159-63.

⁴³ Ercan Çitlioğlu, *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah* (Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001), 70; Derya Kılıç, *Tespîhin İpi Koptu* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004), 151.

⁴⁴ “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -5”, Huseyni Sevda, 13 Şubat 2013, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=481; “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -3”, Huseyni Sevda, 30 Ocak 2013, Erişim tarihi: 18 Ekim 2025, , http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=479.

⁴⁵ Huseyni Sevda, “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu'nun Hayatı ve Mücadelesi -5”, 5.

⁴⁶ Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 159-63.

kutba ayırmıştır.⁴⁷ Bu çerçevede Hizbullah, kendisini iyiliği temsil eden ve “mutlak hakikat” olarak konumlandırmakta ve diğer gruplardan ayrılmaktadır. Diğer taraftan, kötülüğün temsilcisi olan “adaletsiz ötekini” ve hakikatten ayrılan grupları yok etmek üzere mücadeleyi tahayyül eden bir anlayış geliştirmiştir.⁴⁸ Bu nedenle örgüt, İslam ve Müslümanlar arasında “*imanın ve müminlerin safında; şirkin ve müşriklerin, küfrün ve kafirlerin karşısında*” olduğu, keskin ve katı bir ideolojik söylemi benimsemiştir.⁴⁹

2. Örgütlenme ve Eylemselliğe Geçiş

Hizbullah’a göre İslam dini, Müslümanlar için sadece bireysel sorumlulukların yerine getirilmesiyle sınırlı değil, aynı zamanda aynı inanç ve aynı değerler etrafında toplanan bir cemaatin, İslami esaslara uygun toplumsal düzeni inşa etme zorunluluğudur. Bu zorunluluk, İslami bir toplumsal düzeni hayata geçirmek ve “İyiliği emredip kötülükten sakındırma” görevini üstlenebilen organize bir birliği, disiplini ve dayanışmayı gerektirmektedir.⁵⁰ Hizbullah bu birliği ve disiplini, tüm faaliyetlerinin temeline oturttuğu Asr ve Hucurat surelerinin esaslarını örnek alarak sağlamaktadır.⁵¹ Nitekim Asr Suresi’nde, geçen zamana ve dünyevi hayatın geçiciliğine dikkat çekerek, insana çalışmak için verilen sürenin ve fırsatın doğru değerlendirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Hizbullah, modern dönemde toplumsal ahlaka dikkat çekerek tüm insanlığın ziyanda ve hüsranda olduğunu düşünmektedir. Ancak, Allah’a iman edenler, iyi ve doğru iş yapanlar, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bundan istisna tutulmaktadır.⁵² Hucurat Suresi ise Müslümanların toplumsal ahlak ve edep ilkelerini belirten bir suredir. Surede Müslümanların birbirlerine karşı sorumlulukları vurgulanır. Bunlar, Allah’a ve peygambere karşı riayet edilmesi gereken saygı, kendi aralarında ve toplum ilişkilerinde takınmaları gereken ahlaki tavırlar özellikle dürüstlük, kardeşlik ve eşitlik gibi ilkeler öne çıkarılır.⁵³ Dolayısıyla, Hizbullah gibi yapılanmalar, belirledikleri örgütsel amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerince dini söylemlerle meşrulaştırılmış bir kolektif işbirliği inşa ederler.⁵⁴ Örgüt için bu işbirliği üç aşamalı süreçten oluşmaktadır. Birinci aşama, İslami mücadeleye çağıran tebliğ (propaganda) ve davet dönemidir. İkinci aşama, davet ve tebliğ yoluyla ikna edilen kitlenin örgütlenerek bir araya geldiği topluluk (cemaat) aşamasıdır. Üçüncü aşama ise kitlesel desteği sağlayan örgütün, şiddeti çeşitli şekillerde uyguladığı silahlı mücadelesi (cihad) aşamasıdır.⁵⁵ Hizbullah, hedeflerine ulaşmak için şiddeti meşru bir araç olarak benimsemiş ve bu yolda hayatını kaybeden örgüt militanlarının kanlarının boşa gitmeyeceğine inanmıştır.⁵⁶ Bu anlayış doğrultusunda, örgütün temel sloganı, Hizbullahi yolda mücadelede “*şehadete kadar cihad*” olarak ifade edilmiştir.⁵⁷ Örneğin, Hizbullah’ın ölen militanlarına yönelik yazdığı şu dizelerle, şehadet ve cihad kavramını kutsallaştırmaktadır:

*“Şehidlerin kanları diriltir çok canları
Uyarır insanları korkutur hunharları*

⁴⁷ Amir Taheri, *Holy Terror: The Inside Story of Islamic Terrorism* (Sphere Books, 1987), 213.

⁴⁸ Aras ve Bacık, “The Mystery of Turkish Hizballah”, 152.

⁴⁹ İlhami Güler, “Kur’an’da ‘Cihad’ın Teoloji-Politiği”, *İslamiyat* V, sy 1 (Ocak 2002): 79.

⁵⁰ M. Aliyê Xerzi, “Hizbullahi Bakış (Yazı Dizisi): IV”, Huseyni Seveda, 16 Mayıs 2008, http://www.huseyniseveda.biz/articles.php?article_id=49. (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2025)

⁵¹ Kılıç, *Tespihin İpi Koptu*, 183.

⁵² Abdulvehhab Öztürk, “Asr Sûresi”, Sorularla İslamiyet, 09 Şubat 2006, <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/asr-suresi>. (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2025)

⁵³ “Hucurât Suresi”, Diyanet İşleri Başkanlığı, erişim 04 Kasım 2025, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/49-hucurat-suresi>. (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2025)

⁵⁴ Ali Çağlar, “Terör ve Örgütlenme”, *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül 1997, 124.

⁵⁵ Mustafa Peköz, *İslamcı Cumhuriyete Doğru: Türkiye’de Siyasal İslamın Dünü Bugünü Yarını* (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009), 318.

⁵⁶ Atalar, “Hizballah of Turkey”, 320.

⁵⁷ Kılıç, *Tespihin İpi Koptu*, 182.

*Şüheda bahçesinde her gün, bir lale açar
Hakikat cephesinde kafir müminden kaçar
Ümmetin kandilidir, müminin umududur
Muhammedin gülüdür korkutur hunharları
Şüheda bahçesinde her gün, bir lale açar
Hakikat cephesinde kafir müminden kaçar
Şehidlerin kervanı aydınlatır her yanı
Allah'a satar canı korkutur hunharları’’⁵⁸*

Bu yönüyle Hizbullah için esas nokta, davalarının doğruluğu ve mücadelenin içeriğidir, dünyevi başarılar değildir. Örgüt için önemli olan, kişinin hayatını ne uğruna, hangi amaç için canını feda ettiğidir. Bu inanç doğrultusunda şekillenen Hizbullah, Güneydoğu’da özellikle Batman, Diyarbakır ve Mardin gibi şehirlerde ciddi bir örgütlenme sağlamış ve geçen on yıllık süreçte tebliğ ve taban çalışmaları sonucunda yaklaşık 20 bin kişilik militan gücü oluşturmuştur.⁵⁹ Bu örgütlenmede açık bir şekilde erkek egemenliğinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Örgüt militanlarının tamamına yakın (%98) erkek olduğu tespit edilmiştir. Kadın katılımının sınırlı tutulması ve sorumluluk verilmemesinin temel sebebi, Hizbullah’ın etkin olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki toplumsal normlarla birlikte, örgütün kadının ev dışında ve faaliyette bulunmasının uygun olmadığını düşünmesidir. Bir diğer sebebinin ise, örgütün kadın kollarının henüz yeni kurulması ve bu yüzden katılımın düşük olmasıdır.⁶⁰ Hizbullah militanları, örgüt için önemli bir gelir kaynağı görevi görmektedir. Örgüt, mensubu olan üyelerinden gelirlerinin aylık yüzde onunu aidat olarak vermeyi zorunlu hâle getirmiştir. Hizbullah için üyelerinin mesleği, ekonomik durumu fark etmeksizin tüm yandaşlarından bu aidat alınmaktadır.⁶¹ Yine gelir kaynakları arasında, “zekat, aidat, infak” adı altında halktan gönüllü olarak ya da tehdit yoluyla para toplayarak bir nevi vergi almaktadır. Örgüt, istenilen paraların verilmemesi halinde de ölüm cezası uygulamaktadır.⁶² Bununla birlikte, fidye için adam kaçırma eylemlerine de girişmiş ve para toplamak için 1999’un son altı ayında 200’den fazla iş adamını kaçırmak için gelir elde etmeye çalışmıştır.⁶³ Hizbullah için militan kazanma ve devşirme kaynağında camiler en önemli merkezi alanını oluşturmaktadır.⁶⁴ Bu durumun öncelikli nedeni, camilerin kutsal mekânlar olmasından dolayı devlet yetkilileri tarafından diğer alanlara göre nispeten denetimi daha zayıf olmasıdır. Ek olarak, kimi camilerde görev yapan bazı imamlarının radikal fikirlere sahip kesimlerle örtük bir ilişki içinde olması örgütlenme için uygun zemini de sağlamıştır.⁶⁵ Bu anlamda Hizbullah, devletin söz konusu

⁵⁸ İslam Ümmetinin Sesi, “Şehidler Kervanı 1 | ‘Şüheda Bahçesi’, Şehidler Kervanı Serisinden 99 Şiir”, 18 Eylül 2014, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <http://www.susaningulleri.biz/Sehidler-Kervani-1-200>.

⁵⁹ Faraç, *Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu*, 53; Ozeren ve Van De Voorde, “Turkish Hizballah”, 81.

⁶⁰ Niyazi Ekici, M. Alper Sözer, Selçuk Atak, “İdeoloji ve Örgütsel Yapının Örgüte Eleman Kazanma Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de DHKP/C ve Hizbullah Örneği”, *Uluslararası Güvenlik Terörizm Dergisi*, 2010, 45.

⁶¹ Demirel, *Hizbullah*, 104.

⁶² Çitlioğlu, *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah*, 227.

⁶³ Olga Levitsky, “In the Spotlight: Turkish Hezbollah”, *Center for Defense Information*, 2003.

⁶⁴ Hizbullah için camiler, hem tebliğ ve cemaatleşme faaliyetlerinin yürütüldüğü hem de özellikle 1994-1996 yılları arasında yatsı namazlarından sonra teorik ve fiziksel eğitimlerini gerçekleştirdiği en önemli mekânları olmuştur. Ayrıca, 1992-1999 yılları arasında camileri örgütün kontrolüne teslim etmeyen 15 imamın öldürüldüğü tespit edilmiştir. Diğer taraftan, camiler örgüt için sadece üstteki toplanma alanları değil, aynı zamanda yeraltında sorgulama faaliyetlerinin yapıldığı ve sığınak olarak kullanılan alanlar olmuştur. Bkz: Hürriyet, “Köy mezarlığını ‘şehitlik’ yaptılar”, 07 Temmuz 1999, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/koy-mezarligini-sehitlik-yaptilar-39089848>; Hürriyet, “İmamın sığınağı”, 01 Mart 2000, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/imamin-siginagi-39136993>; Milliyet, “Cami altında sığınak”, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, 08 Nisan 2000, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/cami-altinda-siginak-5324784>.

⁶⁵ Peköz, *İslamcı cumhuriyete doğru*, 320.

alanlardaki denetim zafiyetinden yararlanmayı çok iyi bilmiştir. Örgüt, özellikle devlet kadrosu içindeki ‘fahri imamlık’ müessesesinden istifade etmiştir.⁶⁶ Bölgedeki camilerde Hizbullah’ın ağırlık kazanmasıyla, PKK’nın bulunduğu camilerde de Hizbullahçı imamlar görev yapmaya başlamıştır. Örneğin, Batman il merkezindeki 60 camiden 40’ında Diyanet’e bağlı kadrolar yerine Hizbullah taraftarlarının çoğunluğu oluşturduğu isimler yer almıştır. Dolayısıyla, bu camilerin büyük bir kısmında fahri imamlar görev yapmakta ve bu imamlar aracılığıyla örgüt, eylemlerde kullanacağı militanlar devşirmektedir. Özellikle, bölgedeki medrese kültüründen kaynaklı olarak 13-15 yaşlarındaki dini eğitim alması için gönderilen çocuklar militan olarak yetiştirilmiştir.⁶⁷ Hizbullah bu ortamlarda militan kazanmak için yürüttüğü propaganda faaliyetlerinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim biçimi İslam’a uygun olmadığını, dolayısıyla mevcut laik sistemin reddedilmesi gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Örgüt, Türkiye’de İslami bir düzen için şeriat devletinin kurulması gerektiğini, şeriatı sağlayabilecek tek yapılanmanın da kendisi olduğunu iddia etmektedir.

Hizbullah’ın şiddetli eyleme geçişindeki en temel etkenlerden biri, bölgedeki en büyük rakibi olan kendi tanımlamasıyla “*Partiya Kafirin Kurdistan*” (Kürdistan Kafir Partisi) olarak adlandırdığı PKK olmuştur.⁶⁸ Her iki örgüt arasındaki gerilimin 1980’li yıllarda başladığı, 1990’larda ise çatışmaların arttığı dönem olmuştur.⁶⁹ Bu gerilimin temel sebebinin her iki örgütünde aynı bölgede faaliyet göstermesi ve aynı kaynaklardan özellikle cami, okul gibi halka açık alanlardan militan devşirmesidir. Dolayısıyla, birbirlerini bu alanlardaki çalışmalarını engellemekle suçlamışlardır.⁷⁰ Bir diğer neden ise, örgütlerin karşılıklı ithamları olmuştur. Hizbullah, PKK’yı komünizme hizmet etmek, Müslümanları öldürmek, Müslüman Kürtleri bölmekle ve Ermenilerle işbirliği yapmakla suçlarken, PKK ise Hizbullah’ı devletle işbirliği yapmakla ve devletin Hizbullah’ı kendilerini yok etmesi için araçsallaştırarak bir “son koz” olarak kullandığını iddia etmiştir.⁷¹ Hizbullah, bu süreçte sadece PKK ile sorun yaşamamış, 1980’li yıllarda örgütün merkezini Batman’dan Diyarbakır’a taşıdıktan bir süre sonra bölgedeki diğer İslamcı gruplarla da gerilim yaşamıştır. Bunlar arasında en dikkat çeken “*Menzil grubu*” ya da diğer adıyla “*Fidan Güngör ve çevresi*” olmuştur. Bir dönem cami faaliyetleri, sohbet grupları çalışmaları yürüten bu iki grup, İslami kesimin kitap, dergi vb. kültürel ihtiyaçlarını karşılamak ve Müslümanların buluşma adresi olmak amacıyla 1983 yılında Hüseyin Velioglu’nun İlim Kitabevini ve Fidan Güngör’ünde Menzil kitabevini kurmasıyla birbirinden

⁶⁶ Tuncay Özkan, “Ölüm makinesi Hizbullah”, tuncayozkan.com, 04 Temmuz 1999, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://tuncayozkan.com/olum-makinesi-hizbullah/>.

⁶⁷ “Hizbullahçı imamları belirlemiştik”, Milliyet, 09 Şubat 2000, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/hizbullahci-imamlari-belirlemistik-5330865>. Ayrıca Bkz: Medrese sistemi, Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar Kürt toplumlarında dini ve kültürel yaşamlarında etkili olmuştur. 1924’tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler resmî olarak kapatılmış olsa da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bazıları gizli bir şekilde yer altında faaliyetlerine devam ederek geleneksel dini eğitimleri sürdürmüştür. Nitekim, Hizbullah lideri Hüseyin Velioglu’da medrese eğitimi almış bir isimdir. Bkz: Mustafa Gürbüz, *Rival Kurdish Movements in Turkey. Transforming Ethnic Conflict* (Amsterdam University Press, 2016), 117; “Dünden bugüne hizbullah akli ve ‘Devlet akli’ İki gerçeklik çarpışıyor”, Rûpela nû, 26 Haziran 2023, <https://www.rupelanu.org/dunden-bugune-hizbullah-akli-ve-devlet-akli-iki-gerceklik-carpisiyor-26682h.htm>. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)

⁶⁸ Fuat Akyol, “Hangi Hizbullah?”, *Aksiyon*, 22 Ocak 2000, Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://web.archive.org/web/20130811180940/http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-5764-26-hangi-hizbullah.html> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2025)

⁶⁹ Mehmet Kurt, “A Conversion to Civil Society? The Incomplete Reconfiguration of the Hizbullah Movement in Turkey”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 22, sy 6 (Kasım 2020): 6.

⁷⁰ Kılıç, *Tespihin İpi Koptu*, 165.

⁷¹ Gale, *Extremist Groups*, 835-36; Çelik, ““Keep Your Mouth Shut in the Day and Your Door Shut at Night.””, 48.

ayrılmıştır.⁷² Bu ayrışmanın temelinde, İslami rejime ulaşmak için verilecek mücadele yönteminin nasıl olması gerektiği konusundaki fikir ayrılıkları olmuştur.⁷³ Velioğlu, silahlı mücadeleyi savunurken, Menzil grubu lideri Fidan Güngör ise Hizbullah'ın tebliğ ve davet çalışmalarının devam etmesi gerektiğini, örgütün şiddetli mücadele için yeteri kadar güçlü olmadığını ifade ederek erken olduğunu savunmuştur.⁷⁴ Güngör henüz 'erken' olduğunu düşüncesini, "örgütlenme ve öncü kadro" oluşturma gerekliliği üzerine inşa ettiği teorisine dayandırmıştır. Ona göre hareketin ilk aşamasının az sayıda Müslümanın özel bir gayret ve çabayla eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kadroların, ileri dönemlerde öncü görevleri üstlenecek olması özellikle eğitim, ahlak, amel konusunda sağlıklı yetişmeleri, baskı görmemeleri ve başlangıçta fark edilmemesi önemli bir gerekliliktir. Böylece, İslam düşmanı olan kişilerin bu hazırlık sürecinden haberdar olmamaları bir fayda sağlarken, kadronun korunması ve belirli niteliğe ulaşmasını şart olarak görmüştür.⁷⁵ Ayrıca Güngör, Velioğlu'nu dini bilgi birikimi bakımından yetersiz bulmakla eleştirirken, Velioğlu ise Güngör'ü İran ve Kürt milliyetçiliğine yakın olmakla suçlamıştır.⁷⁶ İki hareket arasındaki bu suçlamalar şiddet eylemlerine evrilmiş ve bu süreçte en fazla kayıp veren kesim Menzil grubu olmuştur.

3. Örgütün Eylemleri

Türkiye'de Hizbullah gibi radikal İslamcı yapılanmaların şiddet eylemlerini ve hedef seçimlerini meşru göstermelerini sağlayacak iki temel çıkarım söz konusudur. İlk olarak, bu yapılanmalar tek tipçi ve katı bir din anlayışına sahiptir. Kendilerini İslam'ın toplumsal alanda yayılmasının tek öncüsü ve tek hakiki temsilcisi (fırka-i naciye) olarak görmüşlerdir.⁷⁷ Bu anlayış, kendi yapılanmalarına katılmayan ve bağlılık göstermeyen diğer İslami ve seküler kesimleri dışlayarak yaşam hakkı tanımamalarının başlıca nedenlerinden biridir.⁷⁸ Örgüt, öldürme yetkisini Kur'an'dan aldıklarını savunarak, Kur'an'ı Kerim'deki "*Âl-i İmrân 4, Mâide 95, İbrahim 47, Zümer 37, Secde 22, Zuhuruf 41, Duhân 16, Mücâdele 19-22, Tevbe 111, Muhammed 3-4*" gibi surelerdeki ayetlere dayandırmaktadır.⁷⁹ İkinci olarak, kişi ve grupları araçsallaştıran pragmatik bir yaklaşımdır. Hizbullah'a göre, örgütün gelişimine ve ilerleyişine doğrudan faydalı olmayan her şey, bir sorun olarak değerlendirilmektedir. "*Eğer çözümün bir parçası değilsen, sorunun bir parçasısın*" mantığı ile yaklaşan örgüt, kendisine hizmet etmeyen kişi ve grupları egemen gücün yararına çalışan ve yerleşik sistemi onaylayan unsur şeklinde görmüştür.⁸⁰ Bu nedenle, Hizbullah için bu unsurlar saf dışı edilmesi gereken düşman konumuna yerleştirilmiştir. Nitekim Hizbullah için mahkeme belgelerinde örgütün benimsediği sekiz temel ilke olduğu ifade edilmiştir. Bunların en başında gelen "*Ulemanın ümmete önderliği*" ilkesiyle, örgüt içinde dini bilgiye sahip kişilerin örgüt üyelerine eğitim vermesidir. Bu eğitimin ardından, "*düşmanın belirlenmesi ve bakışların düşman üzerinde yoğunlaştırılması*" ilkesiyle potansiyel hedefler belirlenmekte ve "*bütün enerjileri düşmana direniş noktasında yığma*" ilkesiyle örgütün tüm gücü, imkânları ve militanlarının dikkatini

⁷² Mehmet Kurt, *Din, şiddet ve aidiyet: Türkiye'de Hizbullah* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 49; "Menzil Grubunun Tarihçesi Hakkında Kısa Bilgi", Hüseyini Sevdam, Erişim tarihi: 21 Ekim 2025, <https://huseyni-sevdam.tr.gg/menzil-grubunun-tarihcesi-hakkinda-bilgi.htm>.

⁷³ Levitsky, "In the Spotlight".

⁷⁴ Azimet Dogan, "Social Characteristics for Militancy: The Case of Turkish Hezbollah" (Doctoral, Durham University, 2016), 10.

⁷⁵ Güngör, *Teoriden Pratiğe İslami Hareket*, 20.

⁷⁶ Avcı, *Entrikalar ağında Kürt buhranı*, 154; Demirel, *Hizbullah*, 140.

⁷⁷ İslam dininde Fırka- Naciye, İslam'ın esaslarını en açık şekilde uygulayan ve kabul eder kurtuluşa eren, büyük topluluk, cemaat anlamına gelmektedir. Bkz: "Fırka-i Naciye", Sorularla İslamiyet, 12 Şubat 2006, Erişim tarihi: 21 Ekim 2025, <https://sorularlaislamiet.com/kaynak/firka-i-naciye>.

⁷⁸ Mehmet Yanmış, *Yakın Dönemde Kürtler: Kimlik, Din, Gelenek* (2017), 189.

⁷⁹ Özkan, "Ölüm makinesi Hizbullah".

⁸⁰ Kılıç, *Tespihin İpi Koptu*, 271-72.

sadece düşmanla mücadeleye toplamaktadır.⁸¹ Örgütün düşman tanımı, yalnızca kâfir olarak nitelendirdikleri kişilerle sınırlı olmamış, kendi spesifik inançlarını ve örgütsel bağlılıklarını benimsemeyen tüm kişi ve grupları da kapsamıştır. Dolayısıyla, bu kişi ve gruplarla şiddet yoluyla mücadele etmek meşru görülürken, “*Tanrı için kin besleyip öç almak*” ve “*Savaş için hazırlık yapmak ve taktik geliştirmek*” zorunlu bir gereklilik olarak görülmektedir.⁸² Örgütün bu düşman odaklı yaklaşımının ilk hedefi, kendisine rakip olarak gördüğü PKK olmuştur. Hizbullah’a göre, PKK’nın milliyetçi/Marksist ideolojisi ve ayrılıkçı amaçları, kendisinin kurmaya çalıştığı İslam devleti ve ümmet birliği idealine aykırı düşmektedir.⁸³ Dolayısıyla, iki örgüt arasındaki ilk gerilim, PKK’nın bölgede İslami grupların güçlenmesinden duyduğu rahatsızlık sonucunda, İslami gruplara yakın gençlere saldırılarıyla başlamıştır. Şırnak’ın İdil ilçesinde, 17 Mayıs 1991’de İlim grubuna mensup Şerif Karaaslan’ın evine yapılan baskında anne ve babasının öldürülmesi iki örgüt arasındaki çatışmaların ilk dönüm noktası olmuştur.⁸⁴ Bunun üzerine Hizbullah, misilleme olarak 3 Aralık 1991’de PKK’nın bölgedeki üst düzey liderlerinden Süryani asıllı Mihail Bayro’yu öldürerek şiddet sarmalını başlatmıştır.⁸⁵ Hizbullah, PKK’nın kendisine yönelik her eylemine üç eylemle karşılık vermiş, 1991-1995 yılları arasında toplam 700 kişi hayatını kaybetmiş ve bunların 500’ü Hizbullah, 200’ü PKK mensubudur.⁸⁶ Örgüte göre, birkaç yıl süren çatışmada iki örgütte ağır darbeler almış ve herhangi bir anlaşma olmadan zımnî bir çatışmasızlık zemini oluşmuştur.⁸⁷

Hizbullah’ın eylemlerindeki ikinci grup kendisinden ayrılan Menzil grubu olmuştur. İlim grubu lideri Hüseyin Velioğlu ve Menzil grubu lideri Fidan Güngör’ün birbirini suçlayıcı ve şiddet yoluyla tasfiye etme girişimleri, Güngör ve yanındaki koruması Sebahattin Talayhan’ın 11 Eylül 1994’ kaçırılıp öldürülmesiyle zirveye ulaşmıştır.⁸⁸ Menzil liderinin doğrudan hedef alınmasının temelinde, öncelikli hedeflerin farklı olmasıdır. Velioğlu, öncelikli düşman olarak PKK’yı görürken, Güngör “*Ana hedefimiz İslâm devleti kurmak ve bu tağuti rejimi devirmek*” şeklindeki söylemiyle doğrudan devleti hedef almış ve Velioğlu’nun öncelikli hedefiyle doğrudan çelişmiştir.⁸⁹ Bu süreçte, İlim ve Menzil arasındaki çatışmalarda 300’den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.⁹⁰ Güngör dışında, Hizbullah’ın temellerinin atılmasında yer alan Ubeydullah Dalar ve İhsan Yeşilırmak da aynı akıbete uğramıştır. Dalar, her ne kadar İlim-Menzil çatışmasına karışmamış olsa da Velioğlu, prestij açısından kendisine rakip olarak görmesi nedeniyle infazı için fetva vermiştir. Dalar, 1993’te sabah namazı sırasında dövülerek

⁸¹ Diğer esaslar ise “teşkilat çemberinin kırılması” yani örgütün toplumla etkileşim halinde olması gerektiği, “ümmele çalışma hürriyetinin verilmesi ve girişimlerinin teşvik edilmesi”, “ölçü düşmana karşı direnişte çalışma” olması, “Mukaddes vahdetler”in sağlanması ve “Hizbullahi kültürün özelliklerinin bilinmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz: Faraç, *Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu*, 36.

⁸² Özkan, “Ölüm makinesi Hizbullah”; Gale, *Extremist Groups*, 837.

⁸³ John T. Nugent, Jr., *The Defeat of Turkish Hizbullah as a Model for Counter-Terrorism Strategy.* MERIA 8, sy.1, (March 2004)70.

⁸⁴ Altan Tan, *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, 4. bs (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 488; Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 227.

⁸⁵ Varol, Yılmaz ve Tutar, *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*, 267.

⁸⁶ NTV, “Hizbullah televizyon kuruyor”, 06 Ocak 2011, Erişim Tarihi:22 Ekim 2025, [⁸⁷ “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi –9”, Hüseyin Seveda, 13 Mart 2013, Erişim tarihi:22 Ekim 2025, \[http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=494\]\(http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=494\).](https://www.ntv.com.tr/turkiye/hizbullah-televizyon-kuruyor,YiPqFOPFV0yr5v8G-5-fUQ; Çiçek, Hangi Hizbullah, 131.</p>
</div>
<div data-bbox=)

⁸⁸ “Kocaeli’de ceset bulunamadı”, NTV, 13 Mayıs 2000, Erişim tarihi:22 Ekim 2025, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/4971.asp>.

⁸⁹ Rüpela nû, “Dünden bugüne hizbullah aklı ve ‘Devlet aklı’ İki gerçeklik çarpışıyor”.

⁹⁰ Yahya Kocoglu, “Hizbullah: The Susurluk of the Southeast”, Turkish Daily News, 26 Ocak 2000, Erişim Tarihi: 23 Ekim 2025, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_26_00/dom.htm.

öldürülmüştür. Menzil grubuna yakın olan “Fecir” Grubu’nun lideri İhsan Yeşilırmak ise 1994’te Batman’da öldürülmüştür.⁹¹

Hizbullah’ın eylemlerindeki üçüncü grup kendisine muhalif olan seküler kesimler ve kendi içinden ayrılmak isteyen bazı sembolik isimler olmuştur. Bu sembolik isimlerden biri, “İslamcı Feminist” yazar olarak bilinen ve ölümü kamuoyunda geniş yankı uyandıran Konca Kuriş’tir. Kuriş, bir zamanlar Hizbullah çevresinde yer almış, ancak örgütün dogmatik Kur’an yorumlamaları fikirleriyle uyuşmadığı için ayrılmıştır.⁹² Nitekim Kuriş, “*Kuran’ın Türkçe okunması*” ve “*kadınların da cenaze namazı kılması gerektiği*” gibi “*radikal İslamcıların aykırı*” kabul ettiği görüşleriyle tanınmıştır. Kuriş’in özellikle röportajlarında “*Örtünmek şart değil*”, “*Hadislerle yola çıkmak yanlış*”, “*Anlamadığınız bir dille dua etmenin faydası yok*” açıklamalarıyla hem örgütün hem de kamuoyunun dikkatini çekmiştir.⁹³ Kuriş, 16 Temmuz 1998’de Mersin’deki evinden 3 maskeli kişi tarafından kaçırılmış, 19 Temmuz 1999’da Hizbullah tarafından basın ve emniyet birimlerine gönderilen bir faks yoluyla sorgulanarak öldürüldüğü duyurulmuştur.⁹⁴ Kuriş ile benzer akıbete sahip olan bir diğer isim, Kürt İslamcı çevrede etkili olan Zehra Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım’dır. Yıldırım, 29 Aralık 1999’da Hizbullah tarafından kaçırılmış ve 28 Ocak 2000’de Kartal’da ölü bulunmuştur. Yıldırım’ın kaçırılması, özellikle İslamcı çevrede büyük toplumsal yankı uyandırmıştır. Kaçırılmasının temel sebepleri arasında, Hizbullah’ın “*İslami çevrelerde “bir numara”* olmak, diğer cemaat ve tarikatlara “*gözdağı vermek*” ve farklı İslami sesleri tasfiye isteğidir. Nitekim örgütün sorgulamasında Yıldırım, “*Sizin yolunuz yanlış. Beraber olmayı kabul etmiyorum*” diyerek örgütün ideolojisini ve eylem stratejisini reddetmiştir.⁹⁵ Ayrıca, Zehra Vakfı’nın Nur cemaatine yakın ve Risale-i Nur öğrencilerinin toplandığı merkez olması ve Yıldırım’ın Kürt kökenli olup bölgede güçlü bir isim olması nedeniyle doğrudan hedef haline geldiği düşünülmektedir.⁹⁶

Hizbullah’ın kamuoyunda ses getiren bir diğer eylemi ise, kendisine muhalif olarak gördüğü haftalık sol dergi 2000’e Doğru’nun muhabiri Halit Güngen’in 18 Şubat 1992’de derginin Diyarbakır bürosunda öldürülmesidir. Güngen, öldürülmesinden iki gün önce “*Hizbullah Çevik Kuvvet Merkezinde Eğitiliyor*” başlıklı kapak haberiyle hem örgüte hem de emniyet güçlerine yer vermiştir.⁹⁷ Bu haber, Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu’nun isminin ve ilk kez fotoğrafının yayınlandığı, ayrıca geçmişi ve diğer İslami çevrelerle ilişkisine yer veren önemli bir belge olmuştur.⁹⁸ Hizbullah, “*İslam devrimi için her yol mübah*” mantığıyla gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinde başvurduğu çeşitli yöntemler şöyle sıralanmıştır: “*Silahlı Saldırı, Kundaklama, Satırla Vurma, Zincir ve Kezzap Kullanma, Adam Kaçırma, Darp/Dövme, Tehdit, Propaganda Amaçlı Eylemler, Sorgulama, Yol Kesip Silahla Tarama, İntihar Eylemi*” gibi yöntemler

⁹¹ Demirel, *Hizbullah*, 50.

⁹² Kurt, *Din, şiddet ve aidiyet*, 263.

⁹³ “Hizbullah tehdit ediyordu”, *Hürriyet*, 18 Temmuz 1998, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hizbullah-tehdit-ediyordu-39029391>; “Konca Kuriş olayına yanıt aranıyor”, *İslamiyet Gerçekleri*, 08 Ağustos 2003, Erişim tarihi:23 Ekim 2025 <http://islamiyetgercekleri.org/cumhuriyeth.html>.

⁹⁴ *Hürriyet*, “Ürperten bildiri”, 20 Temmuz 1999, Erişim tarihi:23 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/urperten-bildiri-39092182>.

⁹⁵ “Mahalleliye et de dağıtmışlar”, *Milliyet*, 20 Ocak 2000, Erişim tarihi:23 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/mahalleliye-et-de-dagitmislar-5332821>.

⁹⁶ Ahmet Taşgetiren, “Yeni bir yargısız infazlar dönemi mi?”, *Yeni Şafak*, Yeni Şafak, 07 Ocak 2000, Erişim tarihi:23 Ekim 2025, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmet-tasgetiren/yeni-bir-yargisiz-infazlar-donemi-mi-45555>.

⁹⁷ Çiçek, *Hangi Hizbullah*, 11; Human Rights Watch, “What Is Turkey’s Hizbullah?”, *Human Rights Watch*, 16 Şubat 2000, Erişim Tarihi:24 Ekim 2025, <https://www.hrw.org/report/2000/02/16/what-turkeys-hizbullah/human-rights-watch-backgrounder>.

⁹⁸ “Hizbullah Çevik Kuvvet Merkezinde Eğitiliyor”, *2000’e Doğru*, 16 Şubat 1992, 8-12.

kullanmışlardır.⁹⁹ Örgütün eylem stratejisi olarak en çok tercih ettiği eylemi “silahlı saldırı” biçimi olmuştur.¹⁰⁰

4. Örgütün Çöküşü

Türkiye’de kendisine muhalif gördüğü her kesime yönelik yüzlerce ‘faili meçhul’ cinayet, kaçırma ve işkence eylemleriyle varlık gösteren Hizbullah, özellikle 1990’lı yıllarda başlayan PKK ile mücadelesiyle devletin bölgedeki politikasına uygun pratik bir hat izlemiştir.¹⁰¹ Bu durum, örgütün devletin kontrolünde olduğu veya devletin örgüte göz yumduğu gibi iddiaları beraberinde getirmiştir.¹⁰² Nitekim, Hizbullah eylemleriyle ilişkili olduğu iddia edilen faili meçhul cinayet dosya sayısının, Adalet Bakanlığı verilerine göre 17 bin 547’ye ulaştığı tespit edilmiştir.¹⁰³ Dolayısıyla, örgütün 2000 yıllara gelindiğinde büyük bir tehdide dönüşmesi, örgüt-devlet ilişkisinde bir kırılma noktası oluşturmuş ve örgüte yönelik ağır darbelerin gerçekleştirildiği bir süreci başlatmıştır. Bu çerçevede, 1992-2000 yılları arasında Hizbullah’a yönelik 1722 operasyon düzenlenmiş, bu operasyonlarda 6416 kişi gözaltına alınırken 2666 kişi tutuklanmıştır.¹⁰⁴ Emniyet kayıtlarına göre Hizbullah üyeleri, 1996 yılında 10, 1997’de 22, 1998’de 18 ve 1999’da 28, 2000’de 7, 2001’de 9 ve 2002’de ise 2 olaya karıştığı tespit edilmiştir. Böylece, 1996-2002 Mart ayı arasında toplamda 96 olayda Hizbullah mensubu yer almış ve aynı dönemde 8.978 örgüt üyesi yakalanmıştır.¹⁰⁵ Örgüte yönelik asıl darbe, 12 Mart 1999’da polise teslim olan Hizbullah’ın arşiv ve sorgulama görevlisi Abdülaziz Tunç’un verdiği bilgilerle gerçekleşmiştir. Tunç’un ifadesi doğrultusunda örgütün büyük bir ciddiyet ve titizlikle hazırladığı arşivinin büyük bir kısmı 14 Mart 1999’da Mardin’de emniyet birimleri tarafından ele geçirilmiştir.¹⁰⁶ 17 Ocak 2000’de İstanbul Beykoz’da bir villaya düzenlenen operasyonda ise örgüt lideri Hüseyin Velioğlu öldürülmüş ve Askeri Kanat Sorumlusu Edip Gümüş ve Marmara Bölge sorumlusu Cemal Tutar sağ ele geçirilmiştir.¹⁰⁷ Hizbullah’a yönelik operasyonlar sonucunda, örgüt militanları ya tutuklanmış ya yer altına çekilmiş ya da İran ve Kuzey Irak’a kaçmıştır.¹⁰⁸ Bu dönemde örgütün emniyet güçlerine yönelik tek eylemi 24 Ocak 2001 tarihinde Diyarbakır Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okkan’a yapılan suikast eylemi olmuştur.¹⁰⁹ Eylemin Beykoz operasyonunun yıl dönümünden bir hafta sonra gerçekleştirilmesi olayın bir intikam olduğunu göstermiştir. Bu olay dışında herhangi bir saldırı eylemi olmayan Hizbullah, dağılan yapısını toparlama sürecine girmiştir.

Velioğlu’nun 2000 yılında ölümünden sonra örgütün yeni lideri İsa Altsoy olmuş, örgüt kendi içinde köklü değişiklik ve dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu süreç Hizbullah’ın şiddet odaklı

⁹⁹ Özkan, “Ölüm makinesi Hizbullah”; Peköz, *İslamcı cumhuriyete doğru*, 322.

¹⁰⁰ Demirel, *Hizbullah*, 90.

¹⁰¹ Peköz, *İslamcı cumhuriyete doğru*, 327.

¹⁰² Çakır, *Derin Hizbullah*, 88; Aras ve Bacık, “The Mystery of Turkish Hizballah”, 154; Atalar, “Hizballah of Turkey”, 308.

¹⁰³ “20 yıl önce ‘sahneye çıktı’”, *Milliyet*, 25 Ocak 2000, Erişim tarihi:24 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/20-yil-once-sahneye-cikti-5332306>.

¹⁰⁴ NTV, “Hizbullah’ın çöküş tarihçesi”, 28 Ocak 2015, Erişim tarihi:24 Ekim 2025, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/4785.asp>.

¹⁰⁵ “Türkiye Geneli Terör Olayları İstatistiği”, Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi Başkanlığı, 08 Ekim 2003, Erişim Tarihi:24 Ekim 2025, <https://www.egm.gov.tr/temuh/terorgrup1.html>.

¹⁰⁶ Gareth Jenkins, *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?* (New York: Palgrave Macmillan US, 2008), 193.

¹⁰⁷ Gareth Jenkins, *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?* (New York: Palgrave Macmillan US, 2008), 193; Sabah, “Velioğlu’nun son 5 dakikası”, 19 Ocak 2000, Erişim tarihi:24 Ekim 2025, <https://arsiv.sabah.com.tr/2000/01/19/g01.html>.

¹⁰⁸ Kurt, “A Conversion to Civil Society?”, 6; Gale, *Extremist Groups*, 837.

¹⁰⁹ “Diyarbakır’da Suikast”, *Milliyet*, 25 Ocak 2001, Erişim tarihi:25 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/diyarbakir-da-suikast-5292539>.

mücadeleden uzaklaştığı, kendisini kamuoyunda açıklamaya yöneldiği dönem olmuştur. Bu durumun en somut örnekleri Mart 2004'te yayımladığı 256 sayfalık “Kendi Dilinden Hizbullah” kitabı olurken, bir diğeri de 17 Ocak 2012 yılında kamuoyuyla paylaşılan 17 sayfalık ve 37 maddeden oluşan “Hizbullah Manifestosu” olmuştur.¹¹⁰ Söz konusu kitap, örgütün ilk kez kamuoyunun karşısına çıkması ve yaşanan süreçleri kendi söylemiyle dile getirmesi açısından önemli kılmalıdır. Kitapta, Hizbullah’a yönelik eleştiri ve suçlamalara, örgütün kuruluş sürecini ve ideolojisine, ilk kez değerlendirmeye aldığı Kürt sorununa yönelik yaklaşımına, PKK ve Menzil grubu ile yaşanan çatışmaların gerekçelerine ve devlete yönelik bakış açılarına yer verilmiştir.¹¹¹ Bu açıdan bakıldığında, örgütün geçmişte şiddet eylemleriyle ilişkilendirilen kimliğini meşru bir zeminde açıklama ihtiyacı duyduğu bir çalışma olmuştur. Ancak, her ne kadar örgütün kamuoyuyla iletişim kurma isteğini ortaya koysa da Hizbullah’ın hâlâ hiyerarşik, kapalı ve yeraltı örgüt yapısını koruduğunu ve hakkında bilinmeyen birçok unsurun olduğu değerlendirilmesi de yapılmaktadır.¹¹² Velioğlu’nun ölümünden on iki yıl sonra yayımlanan manifestoda ise, örgüt şiddetten ve çatışmalardan uzak yeni bir söylemle hedeflerini devam edeceklerini taahhüt etmiştir. Manifestonun “Hizbullah Cemaatinin Hedefi” başlığında tebliğ ve İslam’a davet çalışmalarının devam edeceği ifade edilmiştir:

*“İslami mücadelede ulaşılacak istenen hedef; Müslüman fert, Müslüman aile, Müslüman toplum ve nihayet İslam’ın toplumsal hakimiyeti ve İslami hükümetin tesisidir. Bu mücadele neticesinde tüm insanların tevhid inancını kabul etmeleri arzu edilmekle ve bunun için tebliğ ve davet yapılmakla beraber, aslolan İslami hakimiyeti sağlamaktır. Hizbullah Cemaati; İslami hükümete giden mücadele sürecinde, İslami tebliğ ve davetin önündeki engelleri kaldırmayı ve herkesin özgürce dini inancını yaşamasını hedefler.”*¹¹³

Örgütün şiddet dolu geçmişiyle kıyaslandığında, bu ifadeler geçmişten farklılaştığını ve tebliğ ve davet olarak bilinen ilk aşamasına geri dönüşünün göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, manifestonun 31. maddesinde, daveti geniş kitlelere ulaştırmak için İslami ilkelerin izin verdiği çerçevede “yapısını ve faaliyetlerini her alanda çağın gereklerine uygun, modern ve yenilikçi bir seviyede” tutacağını belirterek, toplumsal alanda daha görünür ve şeffaf olacağı vurgusu yapılmıştır.¹¹⁴ Örgütün dönüşümü, sadece yapısal ve kamusal alandaki görünürlüğü ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Kürt kimliğine yönelik söylemlerinde de önemli bir dönüşüm gözlenmiştir. Geçmişte daha keskin ümmetçi bir çizgi benimseyen Hizbullah, yayımladığı manifestosunda “Kürt ve Kürdistan Meselesine” dair başlıkta Kürt kimliğinin kolektif haklarına karşı daha duyarlı ve savunmacı bir tutum benimsemiştir.¹¹⁵ Bu yaklaşım, manifestoda geçen şu ifadeyle açıkça yansıtılmaktadır:

“Kürt halkının İslami ve insani haklarının güvence altına alınacağı anayasal çözüm, özerklik, federasyon ve bağımsızlık gibi tüm seçeneklerin tartışılabileceğini düşünmektedir. Halk bu seçeneklerden istediğini kendisi için seçmekte serbesttir. Hizbullah, bu konuda İslami açıdan bir sakınca görmemektedir. Ancak istenilen çözüm, Müslüman Kürd halkının inancına ve

¹¹⁰ Ruşen Çakır, “Hizbullah nihayet sessizliğini bozdu”, 22 Haziran 2004, Erişim tarihi:25 Ekim 2025, <http://www.rusencakir.com/Hizbullah-nihayet-sessizligini-bozdu/304>.

¹¹¹ Çakır.

¹¹² Cengiz Güneş, “Kurdish Political Representation in Turkey -The Changing Context and New Trends”, içinde *The Kurds in the Middle East: Enduring Problems and New Dynamics*, ed. Mehmet Gürses, David Romano ve Michael M. Gunter, Kurdish Societies, Politics, and International Relations (Lanham, Maryland: Lexington Books, 2020), 27.

¹¹³ Hizbullah Manifestosu, “Hizbullah Manifestosu”, 7.

¹¹⁴ Hizbullah Manifestosu, 12-13.

¹¹⁵ Ruşen Çakır, “Hizbullah’tan 33 yıl gecikmeli manifesto”, 18 Ocak 2012, Erişim Tarihi:26 Ekim 2025, <http://rusencakir.com/Hizbullahtan-33-yil-gecikmeli-manifesto/1652>; Hizbullah Manifestosu, “Hizbullah Manifestosu”, 7.

kültürüne uygun düşen ve tüm haklarına kavuşabileceği İslami bir yönetim altında yaşayacağı bir çözümdür.”¹¹⁶

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, örgütün Kürt meselesine yönelik yaklaşımında, bağımsızlık, federasyon ve özerklik gibi siyasal statü taleplerini açıkça belirttiğini göstermektedir. Nitekim Mehmet Kurt’un gözlemine göre, 1990’larda Hizbullah yapısının çoğunluğu Kürtlerden oluşmasına rağmen daha evrensel İslamcı kimlik söylemini benimserken, 2000’li yıllardan sonra girdiği legalleşme yolundaki bu dönüşüm sürecinde daha “Kürdi” bir görünüm kazandığını ileri sürmüştür. Kurt’a göre, örgütün bu durumunun bir yönü legalleşen faaliyetlerini temsil ederken, bir diğer yönü de Kürt tabanının mobilizasyonun sağlama görevi görmüştür. Böylelikle Hizbullah, hem Kürt kimliğini daha görünür kılarken, hem de onu İslamcı bir perspektiften de değerlendirmeyi sürdürmüştür.¹¹⁷

Hizbullah, sivil toplum faaliyetlerine yönelerek kamusal alandaki ilk kurumsal deneyimini 11 Eylül 2004 yılında kurulan Mustazaf-ı ile Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği (Mustazaf-Der) ile yaşamıştır. Mustazaf-Der, Hizbullah’ın ilk legal yapılanması olduğu gibi, aynı zamanda “en büyük yardım kuruluşu” olarak kamusal alandaki görünürlüğüne en önemli dinamiği olmuştur. Derneğin, hayırseverlik aktivizmi hem Hizbullah üyeleri için yasal bir şemsiye olmuş hem de kamuoyundaki imajlarını düzeltmek için önemli bir fırsat alanı yaratmıştır.¹¹⁸ Hizbullah, Mustazaf-Der ile birlikte ya derneğin bünyesi altında ya da onunla bağlantılı olan birçok alt dernekler kurmuş ve bu sayının yaklaşık 450’ye yakın olduğu bilinmektedir.¹¹⁹ Bu dernekler aracılığıyla, yerel Kürt nüfusu arasında destek kazanmayı hedefleyen Hizbullah, yürütülen sosyal programlar ve hayır işleriyle yoksullukla ve cehaletle mücadele etmeyi, toplumsal dayanışmanın güçlendirmeyi ve manevi değerlerin korunmasını amaçlamıştır.¹²⁰ Hizbullah’ın sivilleşme ve dönüşüm yolundaki son aşamasını ise, 17 Aralık 2012’de resmen kurulan Hür Dava Partisi (HÜDA PAR) temsil etmiştir. Mustazaf-Der ile belirli bir oranda taban desteğini artıran Hizbullah, HÜDA PAR’la mücadele alanını daha legal bir zeminde pekiştirirken, aynı zamanda kendisine yönelik hem kamusal hem de toplumsal alandaki hoşnutsuzluğu ve tepkileri gidermeyi amaçlamıştır. Parti ağırlıklı olarak hedef kitlesini dindar Kürtler üzerinden kurgulamış ancak etnik milliyetçilikten de uzak durarak ümmetçi bir siyasi çizgi belirlemiştir.

Sonuç

Hizbullah’ın bir örgüt olarak ortaya çıkışında yerel ve uluslararası dinamiklerin etkili olduğu açıktır. Örgütün ideolojik ve doktriner yapısının şekillenmesinde dönemin küresel İslami hareket anlayışı, yine o dönemin düşünürlerinin yazıları ve mücadele yöntemlerinin yanı sıra yerel isimlerin de katkısı olmuştur. Hizbullah her iki dinamiğin harmanlandığı kendine özgü, katı ve keskin bir düşünsel temel üzerine kurulmuştur.

Kendisini hem iyiliğin hem de İslam’ın tek gerçek temsilcisi olarak konumlandıran bu düşünsel çerçeve, potansiyel rakip olabilecek tüm kesimleri kötülüğün temsilcisi olarak tanımlamış ve işaretlemiştir. Dolayısıyla bu ayırım, örgütün sadece laik ve modern devlet düzenine karşı değil,

¹¹⁶ Hizbullah Manifestosu, “Hizbullah Manifestosu”, 8.

¹¹⁷ Altan Sancar, “Üç soru üç cevap: Hizbullah, Kürtler içinde nasıl taban buldu?”, *Diken*, 13 Mayıs 2022, Erişim tarihi: 26 Ekim 2025, <https://www.diken.com.tr/uc-soru-uc-cevap-hizbullah-kurtler-icinde-nasil-taban-buldu/>.

¹¹⁸ Mustafa Gürbüz, “Revitalization of Kurdish Islamic Sphere and Revival of Hizbullah in Turkey”, içinde *Understanding Turkey’s Kurdish Question*, ed. Fevzi Bilgin ve Ali Sarihan (Lanham, MD: Lexington Books, 2013), 155-56.

¹¹⁹ Yunus Koç, Adem Palabıyık, “Türk Siyasal Yaşamında İslami Kürt Bir Muhalefet Partisi: Hür Dava Partisi Örneği”, *Journal of International Social Research* 9 (Aralık 2016): 507.

¹²⁰ Aslı Elitsoy, *The Kurdish Hizbullah and Its Shifting Attitude towards Kurdishness and the Kurdish Issue in Turkey*, 17 (Haziran 2017): 7.

dini söylemlerle meşrulaştırdığı kolektif iş birliği fikrini benimsemeyen veya kendisine bağlılık göstermeyen diğer İslami kesimlerle çatışmasına yol açmıştır. Bu çatışma, başta kendi içinden ayrılan Menzil grubunun tasfiyesiyle başlamış, ardından bölgedeki etkili Kürt İslamcı isimleri hedef alınmasıyla devam etmiştir. Örgütün şiddet eylemlerindeki hedeflerinden bir diğeri ise, aynı bölgede faaliyet gösterdiği PKK ile şiddet sarmalına dönüşen mücadelesi olmuştur. Nitekim, devlet nezdinde Hizbullah'ın bölgedeki PKK'ya karşı kısa vadeli bir savunma aparatı olarak kullanılması ve zayıflatılması amacıyla belirli ölçüde göz yumduğu iddia edilse de örgütün zamanla büyük bir tehdide dönüşmesi, devletin bu tür politikalarının ne derece kontrol edilemez sonuçlara yol açabileceğinin en somut göstergesi olmuştur.

2000'li yıllarda yapılan operasyonlar sonucunda, örgüt kadrosunun büyük ölçüde tasfiye edilmesi, Hizbullah için bir kırılma noktası olmuş ve ardından başlattığı sivilleşme ve dönüşüm süreciyle sivil bir yapılanma olarak devam edeceğini göstermiştir. Bu süreç, şiddet odaklı mücadeleden uzaklaşarak kamuoyunda kendisini açıklamaya yöneldiği yani tebliğ ve davet çalışmalarıyla yeniden taban kazanma çalışmasına dönüşünün ilk nüvesini oluşturmaktadır. Örgütün yayımladığı manifesto ve kitaplarla yeni bir söylem geliştirmek istemesinin önemli bir işareti olmuştur. Ayrıca, Kürt meselesine yönelik söylemlerinde daha duyarlı ve savunmacı bir tutum benimsemesi taban kazanma çalışmalarının dikkat çeken bir örneği olarak değerlendirilmiştir. Hizbullah'ın sivil alana geçişinde önemli en somut adımlarından biri, Mustazaf-Der ile başlattığı dernekleşme süreci olmuş ve örgütün ilk legal faaliyeti olarak kabul edilmiştir. Bunu takip eden partileşme süreci ise Hür Dava Partisi (HÜDA PAR) ile pratiğe dökülmüş ve meşru bir siyasi aktör olarak kamusal alanda daha görünür hale geldiği önemli bir araç olmuştur.

Kaynakça

- 2000'e Doğru. "Hizbullah Çevik Kuvvet Merkezinde Eğitiliyor." 16 Şubat 1992, 8-12.
- Aktaş, Ahmet. "Türkiye Hizbullahı'nın Siyasal Dönüşümü." *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 28 (Haziran 2022): 29-52.
- Akyeşilmen, Nezir ve Arif Behiç Özcan. "Islamic Movements and Their Role In Politics In Turkey." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 31 (Şubat 2014): 29-38.
- Akyol, Fuat. "Hangi Hizbullah?" *Aksiyon*, 22 Ocak 2000. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://web.archive.org/web/20130811180940/http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-5764-26-hangi-hizbullah.html>.
- Aras, Bulent, Gokhan Bacik. "The Mystery of Turkish Hizballah." *Middle East Policy* 9, sy. 2 (Haziran 2002): 147-161.
- Atalar, M. Kürşad. "Hizballah of Turkey: A Pseudo-Threat to the Secular Order?" *Turkish Studies* 7, sy 2 (Haziran 2006): 307-325.
- Avcı, Gültekin. *Entrikalar ağında Kürt buhranı: Öcalan, PKK, Hizbullah, devlet, ABD*. Metropol Yayınları, 2008.
- Aytepe, Mahsum. "Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy 1 (Haziran 2016): 189-204.
- Bagasi, İ. *Kendi dilinden Hizbullah ve mücadele tarihinden önemli kesitler*. 2014. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://huseyni-sevdam.tr.gg/Kendi-Dilinden-Hizbullah.htm>
- Bozkurt, Abdulgani. "Lübnan'ın sosyal yapısı, siyasi tarihi ve Hizbullah." Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2010.
- Bulut, Faik ve Mehmet Faraç. *Kod Adı Hizbullah Türkiye Hizbullah'ının Anatomisi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1999.
- Çağlar, Ali. "Terör ve Örgütlenme." *Amme İdaresi Dergisi* 30, sy. 3 (Eylül 1997): 119-133.

- Çaha, Ömer. “Ana temalarıyla 1980 sonrası İslami uyanış.” *Modern Türkiye’de siyasi düşünce* 6 (2005): 476.
- Çakır, Ruşen. “Hizbullah nihayet sessizliğini bozdu.” 22 Haziran 2004. Erişim tarihi: 25 Ekim 2025, <http://www.rusencakir.com/Hizbullah-nihayet-sessizligini-bozdu/304>.
- Çakır, Ruşen. “Hizbullah’tan 33 yıl gecikmeli manifesto.” 18 Ocak 2012. Erişim Tarihi: 26 Ekim 2025, <http://rusencakir.com/Hizbullahtan-33-yil-gecikmeli-manifesto/1652>.
- Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan–Türkiye’de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları, 1990.
- Çakır, Ruşen. *Derin Hizbullah: İslamcı şiddetin geleceği*. Metis, 2001.
- Çelik, Adnan. ““Keep Your Mouth Shut in the Day and Your Door Shut at Night.”” *Kurdish Studies* 9, sy 1 (Mayıs 2021): 43, 1.
- Çiçek, Hikmet. *Hangi Hizbullah*. Kaynak Yayınları, 2000.
- Çitlioğlu, Ercan. *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 2001.
- Demirel, Emin. *Hizbullah*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Hucurât Suresi.” Erişim 04 Kasım 2025, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/49-hucurat-suresi>.
- Dogan, Azimet. “Social Characteristics for Militancy: The Case of Turkish Hezbollah.” Doktora Tezi, Durham University, 2016.
- Ekici, Niyazi, M. Alper Sözer ve Selçuk Atak. “İdeoloji ve Örgütsel Yapının Örgüte Eleman Kazanma Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de DHKP/C ve Hizbullah Örneği.” *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 1, sy. 1 (2010): 45-64.
- Elitsoy, Aslı. *The Kurdish Hizbullah and Its Shifting Attitude towards Kurdishness and the Kurdish Issue in Turkey*. Rapor, (Haziran 2017): 1-25.
- Faraç, Mehmet. *Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu*. Günizi Yayıncılık, 2001.
- Gale, Thomson. *Extremist Groups: Information for Students*, Vol. 2, L-Z. 2006.
- Güler, İlhami. “Kur’an’da ‘Cihad’ın Teoloji-Politiği.” *İslamiyat* V, sy 1 (Ocak 2002): 75-90.
- Güneş, Cengiz. “Kurdish Political Representation in Turkey -The Changing Context and New Trends.” İçinde *The Kurds in the Middle East: Enduring Problems and New Dynamics*, editör Mehmet Gürses, David Romano, Michael M. Gunter. 27. Lanham, Maryland: Lexington Books, 2020.
- Güney, M. Zeki. “Hizbullahi Hareketin Vasıfları- 1.” *Huseyni Sevda*, 07 Ağustos 2008. Erişim tarihi: 18 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=65.
- Güngör, Fidan. *Teoriden Pratiğe İslami Hareket*. İstanbul: Fıtrat Yayınları, 1997.
- Gürbüz, Mustafa. “Revitalization of Kurdish Islamic Sphere and Revival of Hizbullah in Turkey.” İçinde *Understanding Turkey’s Kurdish Question*, editör Fevzi Bilgin ve Ali Sarihan, 155-56. Lanham, MD: Lexington Books, 2013.
- Gürbüz, Mustafa. *Rival Kurdish Movements in Turkey. Transforming Ethnic Conflict*. Amsterdam University Press, 2016.
- Hizbullah Manifestosu. “Hizbullah Manifestosu.” 17 Ocak 2012. http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=434.
- Human Rights Watch. “What Is Turkey’s Hizbullah?” *Human Rights Watch*, 16 Şubat 2000. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2025, <https://www.hrw.org/report/2000/02/16/what-turkeys-hizbullah/human-rights-watch-backgrounder>.
- Huseyni Sevda. “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi-3.” 30 Ocak 2013. Erişim tarihi: 18 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=479.
- Huseyni Sevda. “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi-5.” 13 Şubat 2013. http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=481.
- Huseyni Sevda. “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi -6.” 20 Şubat 2013. Erişim tarihi: 17 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482.

- Huseyni Sevdâ. “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi -7.” 27 Şubat 2013. Erişim tarihi: 17 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486.
- Hürriyet. “Hizbullah tehdit ediyordu.” 18 Temmuz 1998. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hizbullah-tehdit-ediyordu-39029391>.
- Hürriyet. “İmamın sığınağı.” 01 Mart 2000. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/imamin-siginagi-39136993>.
- Hürriyet. “Köy mezarlığını ‘şehitlik’ yaptılar.” 07 Temmuz 1999. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/koy-mezarligini-sehitlik-yaptilar-39089848>.
- Hürriyet. “Ürperten bildiri.” 20 Temmuz 1999. Erişim tarihi: 23 Ekim 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/urperden-bildiri-39092182>.
- Hüseyin Sevdâ. “Şehit Rehber Hüseyin Velioğlu’nun Hayatı ve Mücadelesi –9.” 13 Mart 2013. Erişim tarihi: 22 Ekim 2025, http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=494.
- Hüseyin Sevdâ. “Menzil Grubunun Tarihçesi Hakkında Kısa Bilgi.” Erişim tarihi: 21 Ekim 2025, <https://huseyni-sevdam.tr.gg/menzil-grubunun-tarihcesi-hakkinda-bilgi.htm>.
- İslam Ümmetinin Sesi. “Şehidler Kervanı 1 | ‘Şüheda Bahçesi’, Şehidler Kervanı Serisinden 99 Şiir.” 18 Eylül 2014. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <http://www.susaningulleri.biz/Sehidler-Kervani-1-200>.
- İslamiyet Gerçekleri. “Konca Kuriş olayına yanıt aranıyor.” 08 Ağustos 2003. Erişim tarihi: 23 Ekim 2025, <http://islamiyetgercekleri.org/cumhuriyeth.html>.
- Jenkins, Gareth. *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?* New York: Palgrave Macmillan US, 2008.
- Karmon, Ely. “Radical Islamist Movements in Turkey.” İçinde *Revolutionaries and Reformers: Contemporary Islamist Movements in the Middle East*, editör Barry Rubin, 43. SUNY Press, 2012.
- Kılıç, Derya. *Tespihin İpi Koptu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Kocoglu, Yahya. “Hizbullah: The Susurluk of the Southeast.” *Turkish Daily News*, 26 Ocak 2000. Erişim Tarihi: 23 Ekim 2025, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_26_00/dom.htm.
- Koç, Yunus, Adem Palabıyık. “Türk Siyasal Yaşamında İslami Kürt Bir Muhalefet Partisi: Hür Dava Partisi Örneği.” *Journal of International Social Research* 9, sy. 47 (Aralık 2016): 507-523.
- Kurt, Mehmet. “A Conversion to Civil Society? The Incomplete Reconfiguration of the Hizbullah Movement in Turkey.” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 22, sy 6 (Kasım 2020): 6.
- Kurt, Mehmet. *Din, şiddet ve aidiyet: Türkiye’de Hizbullah*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Kushner, Harvey W. “Turkish Hezbollah.” İçinde *Encyclopedia of Terrorism*, 368. New York: SAGE Publications, 2003.
- Kushner, Harvey W. *Encyclopedia of Terrorism*. New York: SAGE Publications, 2003.
- Levitsky, Olga. “In the Spotlight: Turkish Hezbollah.” Center for Defense Information, 2003.
- Lewis, Bernard. *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. Çeviren Selin Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2006.
- Liel, Alon. *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics*. Lynne Rienner Publishers, 2001.
- Liel, Alon. *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics*. Lynne Rienner Publishers, 2001.
- Manaz, Dr Abdullah. *Türkiye’ye Yönelik Terör Odakları*. Abdullah Manaz, 2014.

- Milliyet. "20 yıl önce 'sahneye çıktı'." 25 Ocak 2000. Erişim tarihi: 24 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/20-yil-once-sahneye-cikti-5332306>.
- Milliyet. "Cami altında sığınak." 08 Nisan 2000. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/cami-altinda-siginak-5324784>.
- Milliyet. "Diyarbakır'da Suikast." 25 Ocak 2001. Erişim tarihi: 25 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/diyarbakir-da-suikast-5292539>.
- Milliyet. "Hizbullahçı imamaları belirlemiştik." 09 Şubat 2000. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/hizbullahci-imamlari-belirlemistik-5330865>.
- Milliyet. "Humeyni'nin gözü gurbetçide." 06 Eylül 1985, 2. Erişim tarihi: 16 Ekim 2025, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1985.06.09>.
- Milliyet. "Mahalleliye et de dağıtmışlar." 20 Ocak 2000. Erişim tarihi: 23 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr/the-others/mahalleliye-et-de-dagitmislar-5332821>.
- Narlı, Nilüfer. "The Rise of the Islamist Movement in Turkey." *MERIA* 3, sy. 3 (September 1999): 1-11.
- NTV. "Hizbullah televizyon kuruyor." 06 Ocak 2011. Erişim Tarihi: 22 Ekim 2025, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/hizbullah-televizyon-kuruyor,YiPqFOPFV0yr5v8G-5-fUQ>.
- NTV. "Hizbullah'ın çöküş tarihçesi." 28 Ocak 2015. Erişim tarihi: 24 Ekim 2025, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/4785.asp>.
- NTV. "Kocaeli'de ceset bulunamadı." 13 Mayıs 2000. Erişim tarihi: 22 Ekim 2025, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/4971.asp>.
- Nugent, John T., Jr. "The Defeat of Turkish Hizballah as a Model for Counter-Terrorism Strategy." *MERIA* 8, sy.1, (March 2004): 69-75.
- Ozeren, Suleyman ve Cécile Van De Voorde. "Turkish Hizballah: A Case Study of Radical Terrorism." *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 30, sy. 1 (Mart 2006): 75-100.
- Ozeren, Suleyman, Mehmet F. Bastug, Suat Cubukcu. "The New Landscape of Extremism and Its Intersection with Political Islamists in Turkey." İçinde *Routledge Handbook of Non-Violent Extremism*, 124. Routledge, 2023.
- Özkan, Tuncay. "Ölüm makinesi Hizbullah." *tuncayozkan.com*, 04 Temmuz 1999. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://tuncayozkan.com/olum-makinesi-hizbullah/>.
- Öztürk, Abdulvehhab. "Asr Sûresi." *Sorularla İslamiyet*, 09 Şubat 2006. <https://sorularlaislamiet.com/kaynak/asr-suresi>.
- Peköz, Mustafa. *İslamcı Cumhuriyete Doğru: Türkiye'de Siyasal İslamın Dünü Bugünü Yarını*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009.
- Tuğba Hacıbayramoğlu "PKK bitti sıra Hizbullah'ta." *Radikal-online*. 06 Nisan 1999. Erişim tarihi: 16 Ekim 2025, <http://web.archive.org/web/20030908220844/http://www.radikal.com.tr/1999/04/06/turkiye/pkk.html>.
- Rûpela nû. "Dünden bugüne hizbullah akli ve 'Devlet akli' İki gerçeklik çarpışıyor." 26 Haziran 2023. <https://www.rupelanu.org/dunden-bugune-hizbullah-akli-ve-devlet-akli-iki-gerceklik-carpisiyor-26682h.htm>.
- SABAH. "Velioğlu'nun son 5 dakikası." 19 Ocak 2000. Erişim tarihi: 24 Ekim 2025, <https://arsiv.sabah.com.tr/2000/01/19/g01.html>.
- Sancar, Altan. "Üç soru üç cevap: Hizbullah, Kürtler içinde nasıl taban buldu?" *Diken*, 13 Mayıs 2022. Erişim tarihi: 26 Ekim 2025, <https://www.diken.com.tr/uc-soru-uc-cevap-hizbullah-kurtler-icinde-nasil-taban-buldu/>.
- Sorularla İslamiyet. "Fırka-i Naciye." 12 Şubat 2006. Erişim tarihi: 21 Ekim 2025, <https://sorularlaislamiet.com/kaynak/firka-i-naciye>.

- Şardan, Tolga. "Hizbullah alarmı." *Milliyet*, 08 Nisan 1992. Erişim tarihi: 16 Ekim 2025, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1992.04.08>.
- Şentürk, Hulusi. *İslâmcılık: Türkiye’de İslâmî Oluşumlar Ansiklopedisi*. 4. bs. İstanbul: Çıra Yayınları, 2019.
- Şimşek, İbrahim Halil ve Zekiye Demir. "Türkiye’de 1980’li ve 1990’li Yıllarda Radikal Eğilimli İslamcı Erkeklerin Deradikalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler." *Eskiye*, sy 54 (Eylül 2024): 1053-1074.
- Taheri, Amir. *Holy Terror: The Inside Story of Islamic Terrorism*. Sphere Books, 1987.
- Tan, Altan. *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*. 4. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Tapper, Richard. *Islam in Modern Turkey: Religion, Politics, and Literature in a Secular State*. I.B. Tauris, 1991.
- Taşgetiren, Ahmet. "Yeni bir yargısız infazlar dönemi mi?" *Yeni Şafak*, 07 Ocak 2000. Erişim tarihi: 23 Ekim 2025, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmet-tasgetiren/yeni-bir-yargisiz-infazlar-donemi-mi-45555>.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. "Dârülharp." Erişim tarihi: 17 Ekim 2025, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulharp>.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. "Dârülsîlâm." <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulislam>.
- Terörle Mücadele ve Harekat Dairesi Başkanlığı. "Türkiye Geneli Terör Olayları İstatistiği." 08 Ekim 2003. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2025, <https://www.egm.gov.tr/temuh/terorgrup1.html>.
- Varol, Mehmet, Av M. Hüseyin Yılmaz ve Cemal Tutar. *Hizbullah Ana Davası Savunmalar*. Dua Yayıncılık, 2011.
- Yanmış, Mehmet. *Yakın Dönemde Kürtler: Kimlik, Din, Gelenek*. 2017.